

Miért nem bírjuk az **amcsikat**?

Írta: STEPHANIE FAUL

Pannonica Kiadó

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Xenophobe's guide to the AMERICANS
Ravette Publishing Ltd.
© Oval Projects
PO. Box 296
Horsham
West Sussex RH13 8FH

Fordította: TAKÁCS FERENC
Minden jog fenntartva

A Kiadó engedélye nélkül e kiadvány egyetlen részlete sem adható ki újra, nem tárolható, nem vihető át sem elektronikus, sem mechanikus, sem egyéb másolási technikával semmiféle rendszerbe.

Hungarian translation © Takács Ferenc

ISBN 963 9252 03 4

Felelős kiadó a Pannonica Holding Rt. vezérigazgatója
Felelős szerkesztő: Merényi Ágnes
Műszaki szerkesztő: Diósi Katalin
Tördelés: Typo D'Apo Bt.

Nyomdai kivitelezés: Szekszárdi Nyomda Kft.
Felelős vezető: Vadász József

Tartalom

Nemzettudat és identitás
Nemzeti karakter
Humorérzék
Mániák
Szabadidő és szórakozás
Életfelfogás és értékek
Viselkedés
Szokások és hagyományok
Evés-ivás
Kultúra
Ápolt külső és higiénia
Kormányzat és bürokrácia
Intézményrendszerek
Bűn és bűnhődés
Üzlet és munka
Nyelv és gondolkodás

Amerika lakossága 268 millió. Összehasonlításképp: 28 millió kanadai, 48 millió angol, 92 millió mexikói, 125 millió japán, 144 millió orosz és több mint egymilliárd kínai él a Földön.

Nemzettudat és identitás

Amit nem árt előre tudni...

Az amerikaiak olyanok, mint a kisgyerekek: lármások, kíváncsiak, képtelenek titkot tartani, nincs bennük semmi kifinomultság, és nemigen tudnak viselkedni a nyilvánosság előtt. Ha elfogadjuk, hogy az amerikaiak alapján véve kamaszok, kultúrájuk máris érthetővé válik, s ami első pillantásra meggondolatlan és ostoba viselkedésnek látszott, máris vonzóan energikusnak tűnik.

A külföldit gyakran gyűri maga alá az amerikaiak túláradó, barátságos kedvessége, s ez különösen áll az ország középső és déli részére.

Ha amerikai mellé szól a jegyünk a repülőgépen, amint leültünk, ő máris a keresztnévünkön szólít és megkérdezi: "Na, hogy tetszik magának az Államokban?" Hosszasan taglalja minapi válását, annak minden intim részletével, meghív magához vacsorára, kölcsönt ajánl fel, majd búcsúzáskor nagy hevesen ölelő kajaiba zár.

Ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy másnap reggel még emlékszik a nevünkre. Az amerikaiak azért barátságosak, mert nem tudnak mások lenni; szeretnek jó viszonyban lenni felebarátaikkal, és szeretik, ha szeretik őket.

A bölcs utazó persze egyhamar ráébred, hogy az amerikaiakkal való együttlét eme néhány boldog perce nem vezet semmiféle tartós elkötelezettséghez. Hiszen – ha már itt tartunk – éppen ez az, amitől az amerikaiak a leginkább ódzkodnak: a tartós elkötelezettségtől. Olyan nemzet tagjai ők, akiknek legfontosabb emberi kapcsolata az alkalmi, futó ismeretség.

Milyennek látják önmagukat?

Amint ez el is várható attól a nemzettől, amely eredetileg beilleszkedni képtelen alakokból, fegyencekből és fanatikus vallási megszállottakból verbuválódott – és ez a demográfiai elegy szinte semmit sem változott az elmúlt közel négyszáz év során, az Egyesült Államokat mindmáig belengi a hajthatatlan egyénieskedés légköre. Az amerikaiak büszkéek rá, hogy amerikaiak – de minden egyes amerikai leszögezi, hogy ő egyáltalán nem olyan, mint a többi. Ő jobb amerikai a többinél. Az amerikaiak büszkéek arra, hogy mások, mint a többi amerikai, a más nemzetiségűekről már nem is beszélve. Az egyetlen látható különbség, amely őket a nem amerikaiaktól elválasztja, hogy az amerikaiak magasabbra nőnek, és szép egyenes sorban áll a foguk a szájukban.

Egyszerű, "átlag" amerikai egyébként nem létezik. Minden amerikai kötőjelesen amerikai. Az eredeti "olvasztótégelyből" töménytelen etnikai öntvénydarabka került elő: horvát-amerikaiak, ír-amerikaiak, japán-amerikaiak, mexikói-amerikaiak stb. A tipikus amerikait "Patrick Ng"-nek, "Octavio Rosenberg"-nek vagy "Ilse-Marie Nugumbwelé"-nek hívják.

Az amerikaiak szívesen mondják magukról, hogy ők "lengyelek" vagy "olaszok", mivel nagyapjuk apja Lengyelországban vagy Olaszországban született. Az nem érdekes, hogy az illető amerikai az angolon kívül más nyelvet nem beszél, hogy New York City a legkeletibb és Chicago a legnyugatibb hely, ahol megfordult életében. Tudja, hogyan kell kolaczt sütni (ha lengyel) vagy cannellonit készíteni (ha olasz), és ez a lényeg.

Az amerikai élet majd minden területét keresztül-kasul átjárja a kemény megrögzött individualizmus szelleme. Az amerikaiak hősei a törvényenkívüliek, mint Jesse James, a vadnyugati pisztolyművész, vagy a vállalkozók, mint Sam Walton, a Wal-Mart nevű szuperáruházlánc létrehozója. Mumusaik a totalitarizmus szellemének ilyen-olyan megtestesítői, közöttük a kommunisták, a nagyvállalatok elnökgazdagjai, a jogrend és a tömény képviselői, valamint a politikusok.

Minden amerikai munkás arról ábrándozik hogy egy nap önállósítja magát, és üzleti vállalkozásba fog. Az individualizmus szelleme a családokat is kísérti: az amerikai háztartásoknak majdnem egyharmada egyetlen személyből áll.

Milyennek látnak másokat?

Az amerikaiak mindössze tíz százaléka rendelkezik útlevéllel. Igazából nincs szükségük rá. Hiszen akár egy hétig is utazhatnak egyvégtében, s még mindig a hazai levegőt szívják. Az a tény, hogy minden amerikától háromezer mérföldre is amerikaiak élnek, az amerikai átlagpolgár látásmódját súlyosan provinciálissá teszi. Mivel az amerikaiak viszonylag ritkán fordulnak meg külföldön – Kanada nem számít annak –, úgy gondolják, a nem amerikai emberek olyanok, mint ők; mindössze annyi a különbség, hogy nem tudnak angolul, és nem lehet náluk rendesen lezuhanyozni.

Vannak amerikaiak, akik azt hiszik, a külföldiek valójában tudnak angolul (hiszen tanulják az iskolában, ugyebár), de merő előítéletből és elfogultságból nem hajlandók megszólalni ezen a nyelven. Az a téveszme, hogy a külföldiek "pont olyanok, mint mi, csak a nyelvük, a konyhájuk és az öltözködésük más", abban találja meg valóságalapját, hogy szinte minden amerikai külföldről bevándorolt ősektől származik. Ennélfogva a más országokban élők tulajdonképpen nem is idegenek; igazából ők potenciális amerikaiak, pontosabban, potenciális kötőjel-amerikaiak.

"Különleges viszonyok"

Az amerikaiak és a kanadaiak között különleges viszony áll fenn: a két ország között húzódik a világ leghosszabb őrizetlen határa. A legtöbb amerikai nem is tudatosítja magában, hogy Kanada független, szuverén ország. A kanadaiak pontosan úgy néznek ki és úgy beszélnek, mint az amerikaiak, azonkívül a torontói Blue Jays csapata vitte el az amerikai baseball világkupát. Egy bajnok baseballcsapat csakis amerikai lehet, bármit gondoljon is róla a szurkolótábora.

Európa meglehetősen egybemosódik az amerikaiak gondolkodásában. A szervezett utakra befizető amerikaiak készséggel száguldanak át hét nap alatt öt országon, s azzal a homályos emléképpel térnek haza, hogy az Eiffel-torony valahol a pisai ferdetorony környékén található; ami persze – legalábbis amerikai mércével mérve – igaz is. Isztambul közelebb van Londonhoz, mint Phoenix Pittsburgh-höz, s a távolság közöttük csupán kétharmada a Maine-ből Miami-ba vezető út hosszának.

Az amerikaiak gyengéd érzelmeket táplálnak Anglia iránt. A tisztesebb szépirodalom javát és a jobb televíziós műsorokat mind Angliából importálják, s negyven éven felül mindenki áhítatosan tiszteli azt az országot, amely a Beatlest és a Rolling Stonest adta a világnak. Aztán itt van az angol királyi család is: mivel náluk otthon ennek nincs megfelelője, az amerikaiak csak úgy falják a kékvérűek botrányairól érkező friss híreket. A királyi család tagjainak esküvői óriási közönséget vonzanak az amerikaiak köréből, akik sóhajtozva elmerengenek az efféle események csodás, fényűző – és teljességgel amerikaiatlan – pompáján.

Az amerikaiak bizalmatlanok a japánokkal szemben, mert a japánok mindenben az amerikaiak ellentétei: csoportorientáltak, szexisták, konformisták és – mint etnikum – unalmasan egyformák. Az amerikaiak váltig állítják: lehet, hogy a japánok gazdagabbak, mint ők, de ez őket egyáltalán nem izgatja.

Nemzeti karakter

Az összes többi országhoz hasonlóan Amerika is azt hiszi magáról, hogy a világ legjobb országa. A különbség az, hogy az amerikaiaknak bizonyítékuk is van erre: a világban mindenhol vannak emberek, akik óriási áldozatokat hoznak azért, hogy eljuthassanak az Egyesült Államokba, s gyakran életüket is kockáztatják ebbéli igyekezetükben. Kell ennél nyomósabb bizonyíték?

Elsőnek lenni: ez nagyon fontos dolog az amerikaiak szemében. Az Egyesült Államokban egyáltalán nem az számít, hogy *hogyan* játszol. Még az sem, hogy nyersz vagy veszítesz. Igazából a *látszat* számít: ha mindenki úgy látja, hogy te győztél vagy veszítettél. Pontosabban: hogy te győztél.

A győzelemnek díszhelye van az amerikai nemzeti lelkületben. Vince Lombardi, az amerikai futballedző fogalmazta ezt meg ilyenénképp: "A győzelem *nem* minden. A győzelem az *egyetlen!*" Az amerikai élet szinte minden eseménye – az érettségítől a házasságkötésen át az autóvásárlásig – olyan forgatókönyv szerint zajlik, hogy az esemény végén valamelyik fél győz, vagy legalábbis úgy fest, mint aki jobban járt, mint a többi résztvevő.

Sőt, mi több: az amerikaiak szilárdan hiszik, hogy egyedül az ő nemzetük képes igazán győzni. Az utolsó pillanatban mindig őket hívják segítségül, ha valamelyik isten háta mögötti országot ki kell húzni a csávából. Nagyon jó, ha a harcban Isten a mi oldalunkon van. De ennél is jobb, ha az Egyesült Államok van a mi oldalunkon. Az amerikaiak számára persze ez a két dolog ugyanaz.

De amikor vége a csatának, és elkezdődnek a tárgyalások, a vasöklű amerikaiak egyszeriben vajszívűekké válnak. Will Rogers humorista ezt így fogalmazta meg: "A mi életünkben Amerika megnyert minden háborút, és elvesztett minden béketárgyalást. Minden önhittség nélkül kijelenthetem, hogy nincs olyan ország, amelyet ne tudnánk egyedül elintézni. Arra viszont nem vagyunk képesek, hogy úgy tárgyaljunk Costa Ricával, hogy közben le ne könyörögjék rólunk még az ingünket is."

A közérzeti tényező

A győzelem azért fontos az amerikaiaknak, mert attól jó a közérzetük, s a jó közérzet vérbeli amerikai dolog. Dollárok ezreit költik mindenféle könyvekre, gyógyszerekre és ilyen-olyan pszichoterápiára, hogy jól érezzék magukat. Országszerte egy antidepresszáns gyógyszerből írják fel a legtöbbet az orvosok. Az amerikaiak terápiás csoportokhoz csatlakoznak, önfelfedező lelkigyakorlatokra vonulnak el vidékre, "össikoly-terápián" és "újjászületési gyakorlatokon" vesznek részt. (Mindez nagyrészt Kaliforniában zajlik, amely a "jóközérzet-állam".)

Az amerikaiak minden katasztrófát vagy válsághelyzetet úgy fogadnak, hogy az ne rontsa jó közérzetüket. Mindennek a jó oldalát nézik, akár van ilyen oldal, akár nincs, és – ha lehetséges – a katasztrófa pozitívumaira fektetik a hangsúlyt. "Ha citromot rendelt számodra a sors, csinálj limonádét": ezt ciripelik, miközben szemügyre veszik összetört kocsijuk roncsait vagy földrengés lerombolta házuk romjait. "Mindig utáltam ezt a konyhát" – jegyzik meg.

Ez a "jóközérzetizmus" a magán- és közélet minden szeletére rányomja bélyegét. Az egyetemek az épphogy elfogadható tanulmányi teljesítményt is busásan jutalmaznak. Az amerikai üzleti világban minden előrejelzés reménytelen rózsaszín, minden becslés lelkendezően optimista. A kormány és a különböző szervezetek úgy osztogatják a kiváló teljesítményért járó dicséreteket és kitüntetések, mintha karácsonyi üdvözlőlapok lennének. Ritka madár az olyan amerikai, akinek a falán nem lóg legalább egy dicsérő oklevél vezetésben, eladásban vagy pozitív hozzáállásban nyújtott kiváló teljesítményért.

Minden amerikai könyvesboltban polchosszat sorakoznak a "Segíts magadon" típusú könyvek. A nemzeti bestsellerlisták élére olyan művek kerülnek, mint az *Én jól vagyok, te is jól vagy, a Jó közérzet: az új kedélyterápia* és *A magas fokon hatékony emberek hét szokása* (ez utóbbi teljességgel érthetetlen kalauz a sikert sóvárgó üzletemberek számára). A *The New York Times Book Review* – a lap heti könyvkritikai melléklete – külön bestsellerlistát vezet az ilyen kötetekről, mert másképp a sikeres könyvek listájáról kiszorulnának az igazi könyvek.

Az általános iskolában elsősorban önbecsülésre nevelik a tanulókat, s arra készítetik őket, hogy tanulmányi sikereikkel jó közérzetüket tovább javítsák (még akkor is, ha ezek között a sikerek között nem szerepel egy több számjegyű osztás elvégzése zsebszámológép nélkül). Vannak iskolák, ahol beszüntették a helyesírástesztet, mert sok gyerek csinált hibákat, s a kudarcélmény csorbította önbizalmukat; azaz rontott jó közérzetükön.

Biztonsághiány

Az amerikai jókedv fonákja a lelkek mélyén kísértő biztonsághiány és depresszió. Ez a két dolog táplálja az ország kereskedelmi forgalmának java részét és szinte az egész pszichiátriai szakmát. A mosoly árca mögött félelmektől gyötört, pesszimista és boldogtalan amerikaiakra lelünk. Elsősorban attól félnek, hogy hiába dolgoznak olyan keményen és olyan sokat, a végén valaki – a kormány az adókkal vagy egy tolvaj erőnek erejével – megfosztja őket a számukra értékes dolgoktól.

Az amerikaiak úgy érzik, nem képesek megfelelni az élet kihívásainak. Félnek, hogy elveszítik állásukat. Félnek, hogy gyermekeikből bűnöző, pornószár vagy – ami ennél is rosszabb – politikus lesz. Félnek, ha osztrigát esznek nyersen, ez korai halálukhoz vezet, félnek, hogy a szomszédaik jobban keresnek, félnek, hogy rákjuk van.

Ha még nem házasodtak meg, attól félnek, hogy sohasem fognak megházasodni; ha házasok, attól félnek, hogy el fognak válni; ha elváltak, akkor attól, hogy már soha többé nem fognak vonzó partnerra találni. Hogy ezek a baljós események ne következzenek be, az amerikaiak kiköltöznek az elővárosba, riasztót szerelnek autójukba, biztosítást kötnek, nem esznek kagylót, terápiára járnak, beiratkoznak a magányosok klubjába, illetve házassági tanácsadón vesznek részt. Mindez gyakran csak növeli szorongásukat, mivel olyan emberekkel kerülnek kapcsolatba, akiknek ugyanaz a problémája, mint nekik.

A depressziós állapot nem igazán vonzó, ezért nem illik nyilvánosan kimutatni. A helyes válasz a kezelés – gyógyszerekkel, terápiával vagy mindkettővel – és az eltitkolás. Ha a lelkiállapotát firtatják, az amerikai férfi vagy nő idővel beismerő vallomást tesz: "Hát igen, egy ideje depressziós vagyok, de már egészen jó tőle a közérzetem."

Úgy éljek, összeesküvés

Az amerikaiak mindenben összeesküvést szimatolnak, Kennedy meggyilkolásától az AIDS világméretű elterjedéséig. Hiszen a dolgok nem esnek meg "csak úgy", merő véletlenségből. Valaki a háttérből rángatja a gyeplőt.

Ki irányítja a világot igazából? A vak is látja, hogy egy összeesküvés. Arra nézvést megoszlanak a vélemények, hogy az összeesküvés mögött az Illuminátusok Rendje, a Trilaterális Bizottság vagy a Római Katolikus Anyaszentegyház áll, de a dolog mélyén munkáló paranoia ettől még ugyanaz marad.

Rég volt, talán igaz se volt...

Vannak országok, ahol a bukott politikusok végeznek magukkal. Amerikában viszont indulnak a következő választáson. Az amerikai közönségnek nagyon rövid a kollektív emlékezete, és igen könnyen megbocsát a bűnösöknek. Richard Nixon, az egyetlen amerikai elnök, akit a kilátásba helyezett vádemelés késztetett lemondásra, később megbecsült politikai tanácsadóként működött, főleg Kína-politikájának köszönhetően. Marion Barryt, Washington D. C. polgármesterét 1989-ben kábítószereszedésért bebörtönözték. Négy évvel

később újra indult a polgármester-választáson, és biztos többséggel visszanyerte korábbi hivatalát. Amerikában olyan politikusokat is megválasztottak már, akik éppen börtönbüntetésüket töltötték.

Humorérzék

Az amerikaiak nagyon szeretik a burleszkhumor minden formáját. A gyors visszavágással és a nem bántó szándékú "húzással" helyettesítik az irónia metszőbb és finomabb formáit, amelyeket egyébként nem nagyon értenek.

Mivel mindenkinek minden elképzelhető fajtájú, bőrszínű, vallású és nemzetiségű öse, családtagja és barátja van, s mivel az emberek az utóbbi időben rendkívül érzékennyé váltak ezeknek a különbségeknek a tárgyában, otromba és modortalan dolognak számít olyan vicceket mesélni, amelyek valamely etnikai, társadalmi, vallási, szexuális vagy faji sztereotípiát tartanak életben. Az ír Pat és Mike, a fekete Rastus és Festus, a részeges katolikus pap, a lengyel vőlegény az üresfejű szőke szépség – mindezek ma már tilalmas vicctémák, legalábbis nyilvánosan. Ettől persze épp elég anyaga marad a humornak, például a különböző foglalkozások, a politikai meggyőződés vagy az, hogy ki melyik államból való. Például:

Egy texasi dicsekedik a ranchával egy arkansasinak.

– Az én ranchom akkora – magyarázza –, hogy ha reggel elindulok a teherautómmal, hogy körbejárjam, éjszaka lesz, mire hazaérek.

Az arkansasi együttérzően bólogat.

– Nekem is volt egy ilyen teherautóm.

Az egyetlen foglalkozási csoport, amelyet annyira utálnak, hogy mindenki a gyilkos humor jogos céltáblájának tekinti őket, az ügyvédek. Ők azért ilyen népszerűtlenek, mert az emberek kizárólag akkor fordulnak hozzájuk, ha szorult helyzetben vannak, például válás, hanyagsági kártérítési ügy vagy gondatlan veszélyeztetésből származó emberölés esetében. Az ügyvédviccek mindig jól sülnek el, mindig nevetnek rajtuk. Vannak speciális ügyvédviccek, például:

Kérdés: – A cápák miért nem falják fel az ügyvédeket?

Válasz: – Kollegialitásból.

Kérdés: – Miért van olyan sok keselyű Arizonában és olyan sok ügyvéd Washington D. C.-ben?

Válasz: – Amikor választani lehetett, Arizonát kérdezték először.

– Hallottad, hogy az orvosi kutatólaboratóriumokban a patkányok helyett újabban ügyvédeket használnak? Ugyanis több van belőlük. A kutatók érzelmileg kevésbé kötődnek hozzájuk, és persze vannak dolgok, amelyekre még egy laboratóriumi patkány sem hajlandó.

Más viccek voltaképpen régi "etnikai" viccek, amelyeket a céltáblának megfelelően átalakítanak. Például:

Kérdés: – Mi van akkor, amikor két ügyvédet látsz nyakig homokba ásva?

Válasz: – Nincs elég homok.

A politikusokra is szabad "lőni", de mivel a nemzet kongresszusi képviselőinek megközelítőleg kétharmada jogot végzett, az ilyen viccek tulajdonképpen az ügyvédviccek alfaját képezik.

Az amerikai humor legjellegzetesebben alighanem a találó riposztban nyilvánul meg. Klasszikus példája Jack Benny-től, a komikustól származik, aki híres volt rendkívüli fukarságáról. Egy bűnöző pisztolyt fog Bennyre, és azt mondja neki: – Pénzt vagy életet! – Benny kis ideig töpreng, majd megszólal: – Hát, nem is tudom.

Mániák

Az amerikai önkép lényeges vonása, hogy van néhány, igazán csak néhány dolog, amelyet minden amerikai száműz a maga világából. Ezek között található:

Az öregedés

Mi sem áll élesebb ellentétben az amerikai eszménnyel, mint az öregedés. Az amerikai kultúra minden férfinak és nőnek azt üzeni, hogy "tessék húsz évvel fiatalabbnak látszani a korodnál". Az öregek – akiket egyébként "senior polgároknak" neveznek – hajuk festésével, farmernadrág viselésével, arcfelvarrással és hasplasztikával veszik fel a harcot a *Kaszással*.

A végső amerikai szót alighanem Ivana Trump mondta ki az öregedés tárgyában, amikor kijelentette: "Mindig harmincöt évesnek fogok látszani, de ez Donaldnak rengeteg pénzébe fog kerülni." (Nem így alakult a dolog. Donald lecserélte őt egy fiatalabb nőre. Ivanánál maradtak a gyerekek és a Plaza Hotel.)

A kövérség

A felső tízezer egyik tagja mondta egy alkalommal, hogy "az ember sohasem lehet elég gazdag vagy elég sovány". Minden amerikai sóvárogja a karcsúságot (és a gazdagságot). Ez nem azt jelenti, hogy az átlag amerikai sovány; távolról sem. Bármely adott pillanatban az amerikai nők nem kevesebb mint harminc százaléka fogyókúrázik, miközben másik harminc százalékuk betegesen elhízott. A gazdag nők persze soványabbak, mint a nem gazdagok; ez rögtön kiderül, ha belenézünk az újságok társasági rovatába.

A kövérség a nagy amerikai ellentmondások közé tartozik: a filmek, a televízió, a képes újságok mind alultáplált és kiéhezett csontkollekciókat bálványoznak; a fogyókúraipar évente több milliárd dollár hasznot hoz; mindeközben odakint a pusztaságban, ahol az ország szíve dobog, Mr. és Mrs. Amerika nyálcsorgatva keni rá az extra tasak majonézt a Big Macre és tömi magát degeszre a dupla nagyadag sült krumplival. A helyzet ironiája, hogy a kövér emberek elleni diszkriminációt olyan mértékben eltűrik Amerikában, ami bármely más előítélet esetében elképzelhetetlen lenne.

A halál

Amerikában igen rossz ízlésre vall elhalálozni, arról már nem is beszélve, hogy mekkora tapintatlanság ez szeretteinkkel és barátainkkal szemben. Az amerikaiak próbálnak úgy tenni, mintha a halál nem is létezne; övelük legalábbis nem történhet meg ilyesmi. Ha valaki mégis meghal, nem tudják, mit mondjanak, s a lehető leggyorsabban túl akarnak lenni a kellemetlen eseten. Jól nevelt emberek társaságában halálról beszélni beteges lelkiületre vall, hacsak nem valami szenzációs gyilkossági eset taglalása során kerül szóba a dolog.

A betegség majdnem olyan rossz ízlésre vall, mint a halál (és jóval többbe kerül). Amikor az egyik amerikai azt kérdezi a másiktól: "Hogy van?", előre tudja a választ: "Köszönöm, remekül. És ön?"

Elmes szerkezetek minden célra

Salátát kell szagztatni? Hajat szárítani? Körmöt ráspolyozni? Hot dogot készíteni? Kukoricát pattogatni? Levegőt illatosítani? Amerikában minden ilyesmire létezik egy elektromos szerkezet, amelyet kifejezetten erre a célra terveztek, s kapható is, akár a *drugstore*-ban, akár telefonon, ha felhívjuk az éjszakai tévéreklámban látható számot.

Az amerikai találékonyság nem érte be azzal, hogy megajándékozta a világot az autóval, a repülőgéppel és a színes televízióval; ezeknél sajátosabb és kevésbé szembeötlő igények kielégítésével is megbirkózott. Az amerikaiaknak ezrével vannak speciális eszközeik, szerszámaik és gépezeteik, amelyekkel minden létező emberi kívánság teljesíthető, még a legjelentéktelenebb is. Amerika az elektromos fejessaláta-szárító, az elektromos konzervnyitó, az elektromos folyékonyszappan-adagoló, az elektromos légfrissítő, az elektromos

hajbodorító, a héjbani tojásfelverő és a villany szemöldökritkító földje. Isten őrizzen attól, hogy valamit véletlenül pusztá kézzel kelljen megcsinálni!

Amikor Ön ezt olvassa, éppen amerikai háziasszonyok ezrei veszik elő dobozából az elektromos kenyérsütőt és az elektromos spagettifőzőt. Eközben szüleik elektromos hússzeletelő kései, elektromos wokjai és elektromos jénaitál-melegítői a konyhaszekrény polcán porosodnak.

Szabadidő és szórakozás

Ha van valami, amiben az Egyesült Államok remekel, hát az a szórakozás; remekül elszórakoznak, és elszórakoztatják a világot is.

Nem mintha az amerikaiaknak sok idejük jutna a szabadidős szórakozásokra. Mivel a legtöbb dolgozó évente csupán két hét fizetett szabadságban részesül, közkedvelt a mini üdülés. Az emberek inkább egy-egy hosszú (három- vagy négynapos) hétvégére utaznak el vidékre, mert nem akarják egyszerre felélni teljes szabadságukat.

Az Egyesült Államok páratlan lehetőségeket kínál a szabadidő eltöltésére. Az átlagcsalád nyaralása többnyire abban áll, hogy a gyerekeket – óriási mennyiségű úti holmi társaságában – berámolják a kocsiba vagy az SZJ-be (SZJ a "szabadidő jármű" rövidítése; ez egy apró, motorizált, kerekeken guruló ház, amely az otthon minden kényelmét biztosítja), majd több ezer mérföldet autóznak. A leginkább kedvelt időtöltések közé tartozik a kempingezés, a horgászat, valamint Amerika nemzeti emlékhelyeinek és látnivalóinak felkeresése. Hogy ezeket az érdekességeket mérföldek százai választják el egymástól, amely mérföldeket az Államközi Autópálya-rendszer útjain lehet megtenni, csupán még szórakoztatóbbá teszi a dolgot.

Amikor az amerikaiak nyaralni mennek, a szokásosnál is amerikaibbnak látszanak, ha ez egyáltalán lehetséges: eszement mintájú rövidnadrágot, fehér futócipőt és valamilyen idióta felirattal ellátott trikót öltenek magukra. Tárcájukat "pocaktasaknak" becézett övtáskában hordják, amely még inkább kiemeli förtelmes derékbőségüket, s szabadidejük java részét fagyaltosok és cukorkaárusok standjánál töltik. Az otthon tartózkodó amerikaiak rühellik szabadságon levő honfitársaikat, mert azok állandóan esznek, és mozdulni sem lehet tőlük az utcán. De amikor eljön az ő két hetük, beöltöznek, beszállnak a Winnebagóba (ez az egyik igen kedvelt SZJ), gázt adnak, s teszik mindazt, amit a többiek.

Sport

Az Egyesült Államokban, ebben a soknyelvű és tarkabarka országban szükség van valamiféle közös nemzeti nyelvre, ami lehetővé teszi az egyik kisebbségi szubkultúra tagjai számára, hogy baráti kommunikációt folytathassanak olyan emberekkel, akiknek az övékétől gyökeresen eltérő a hátterük. Amerikában ez a nyelv a sport. Korábban csupán a férfiak éltek vele, de ahogy a két nem társadalmi egyenlősége lassanként valóra válik, a "sportbeszéd" egyetemes kommunikációs eszközzé lép elő.

A nagyobb városoknak profi futball-, baseball-, kosárlabda- vagy jégkorongcsapata van, a kisebb helyek kénytelenek beérni középiskolai, főiskolai vagy "nbkettes" városi csapattal. A sportév nagyjából így tagolódik: baseball nyáron, futball ősszel, kosárlabda tavasszal, jégkorong egész évben. A gyakorlatban a különböző sportszezonok egymásba érnek, amelyből rendkívül sűrű sportnaptár adódik. Így a televízió egy percre sem marad munka nélkül, az amerikai családfőnek pedig egész évben megvan a mentsége, amivel a hétvégeken kivonhatja magát az otthoni teendők elvégzése alól.

Minden amerikai futball- és kosárlabdacsapat – a középiskolától a profibajnokságig – rendelkezik egy szemrevaló ifjú hölgyekből álló segédcsapattal, akik pomponokat lengetnek, és előujjongásukkal irányítják a szurkolók tetszésnyilvánítását. Ahogy minden amerikai kamasz fiú futballszélső szeretne lenni, úgy tör minden amerikai bakfis arra, hogy a pomponosztág élugrándozója lehessen; mindez gyilkos – és nagyon is valóságos – rivalizálással jár.

A profi sporteseményekre a jegy nem olcsó, és van, amikor nem is olyan könnyű jegyet kapni. Washington D. C.-ben például a futballesezonzáró várólistája évtizedes hosszúságú. A sportrajongók a kábeltelevízióval vigaszthatódnak, mivel a különböző sportszatóknak az összes létező sporteseményt közvetítik. Az új képernyőfelosztó technika pedig lehetővé teszi, hogy a sportörültek egyszerre több mérkőzést is nézhessenek.

A nagy mérkőzés

Vannak nagy mérkőzések, és van a Nagy Mérkőzés: a Superbowl. A Superbowl a világ, sőt talán a világegyetem legfontosabb eseménye. Sok sportrajongó kardoskodik amellett, hogy ez az évenként ismétlődő futballmérkőzés minden események legfontosabbika, bárhol is történtenek ezek az események; mindenesetre fontosabb a normandiai partraszállásnál vagy az újonnan megválasztott elnök beiktatásánál.

Ez az örült cirkusz, amely mindig január végén zajlik le, egy olyan sportág világbajnoki döntőjének mondja magát, amelyet profi szinten kizárólag Észak-Amerikában üznenk. (Létezik egy Amerikai Futball Világliga, de hogy az ebben szereplő csapatok közül valamelyik a közeljövőben eljusson a Superbowlig, annak olyan parányi az esélye, mint a pomponlányok melltartópántja.)

A mérkőzés szervezői a lehető legnagyobb stadiont választják ki, mégpedig olyan városban, ahol elég meleg van, s a pénzes szurkolók nem fagynak halálra a lelátókon; ez legtöbbször valamelyik floridai, kaliforniai vagy texasi város. A maximális haszon érdekében a mérkőzést olyan időpontra teszik, hogy minden főbb amerikai időzónában könnyen nézhető legyen, a hirdetések pedig legfantáziadúsabb tévéreklámjaikat vonultatják fel a közvetítés során, s ezért a megtiszteltetésért egymillió-nyolcszáz ezer dollárnál is többet fizetnek minden perc adásidőért. De nyilván megéri nekik, mivel a Superbowl vasárnapján az Amerikában működtetett televíziós készülékeknek több mint a felén a mérkőzést nézik.

Ezen a vasárnapon az amerikaiak tévézésessel egybekötött bulit rendeznek otthonukban, amelynek során sört, pizzát és nachost fogyasztanak. Abban a városban, amelynek csapata a Superbowl-döntőn játszik, szünetel a közélet, és leáll a forgalom. A mérkőzés után lármás ünnepléstől, sőt randalírozástól hangos az a környék, ahol a legtöbb kocsmá található.

Született vásárlók

Az amerikaiaknak a vásárlással folytatott szerelmi viszonya nem egyszerűen egy mélyen anyagi társadalom természetes mellékterméke. A vásárlás nem nyűg, éppen ellenkezőleg: üdülés. Öröm, szórakozás, kellemes időtöltés. A barátok vásárlásra adnak randevút egymásnak, aztán boldogan térnek haza üres kézzel.

Virginia állam legtöbb látogatót vonzó turistalátványossága nem Mont Vernon, amely Washington elnök és nem Monticello, amely Jefferson elnök otthona volt, még csak nem is Williamsburg, a gyarmati idők fővárosa, amelyet – afféle tanulságos vidámparkként – a Rockefellerek állítottak helyre eredeti formájában. Az igazi látványosság a Potomac Mills, ez a Washington D. C.-től húsz mérföldnyire délre található bevásárlóközpont.

Az amerikai bevásárlóközpontok (és szupermarketek) a konzumáció palotái, üzletek és éttermek gigászi labirintusai. A több hektár kiterjedésű autóparkoló közepén álló, a világ minden drága portékájával dugig tömött amerikai bevásárlóközpont a maga fényeivel és csillogásával hívogatja a vásárlót. Elővárosi körzetekben (ezeket mostanában "peremvárosoknak" nevezik) gyakori, hogy a helyi iskola a bevásárlóközpontban rendez bált vagy táncestet. Ezek a helyek tiszták, biztonságosak, és olyan magáncégekhez tartozó biztonsági őrök felügyelnek bennük a rendre, akiknek sokkal nagyobb a hatáskörük, mint a közpénzekből fizetett rendőröknek.

A vásárlás kényelmének netovábbja persze a katalógus. Századunk első évtizedeiben Sears Roebuck postai megrendelésre még házakat is árusított. Legtöbbször nyolcvan év után is szilárdan áll és lakható. Sears rég halott, de a postai vásárlás ma is virágzik. Az amerikai otthonokba számszámra érkeznek a színes katalógusok, amelyek minden elképzelhető (és egy némely teljesen elképzelhetetlen) árucikket kínálnak postai megrendelésre. A katalógussal, telefonnal és hitelkártyával felfegyverkezett amerikai akár egy egész házat. be tud rendezni, miközben fel sem kell kelnie a heverőjéről.

Életfelfogás és értékek

Pénz

Fran Lebowitz társadalomkritikai író jegyezte meg, hogy "századunkban már nem úgy gondolják, hogy az idő pénz, hanem hogy minden a pénz". Ha meggondoljuk, ez nyilván igaz is: az Egyesült Államokban valóban minden a pénz. A *self-made man*ek egalitáriánus társadalmában ugyan mire menne az ember a nemesi családjával? Mit ér a kifinomult lelkület a technika és az üzlet kemény és harcos arénájában? Mire jut a tiszta kezű és tiszta szívű ember ebben az "*ember az embernek farkasa*" világban? Az amerikaiak mindenről a pénz összefüggésében gondolkodnak, mert a pénz kvantifikálható. Az élet nagy versenyében a pénz jelzi a legjobban a mérkőzés állását.

Az Alapító Atyák célja egy örökletes kiváltságok nélküli társadalom felépítése volt; George Washington visszautasította a neki felajánlott királyságot, és az elnöki címet választotta helyette. Sajnos, az egyenlőség elvette a teret a társadalmi sznobérig elől, hiszen – pusztán születése okán – senki sem tarthatta többre magát a másiktól. Ezért lett a pénz a társadalmi egyenlőség nagy kiegyenlítője.

Az amerikaiak nem nagyon titkolják, hogy a pénz megszállottjai. Széles mosollyal kérdezik meg a másiktól, amit ők kérdés nélkül is elmondanak neki: mennyibe kerültek a tulajdonukban levő tárgyak és dolgok, mennyit keresnek (bár ezen utóbbi összeget közfogyasztásra valamelyest feltupírozzák), s ilyesféle párbeszédet folytatnak egymással: – Mennyit számított fel az ügyvédje a válóperért? Tényleg? Nahát! Ezek szerint én jobban jártam, mint gondoltam.

Osztály és társadalmi rang

Ha megkérdezik, majdnem minden amerikai azt mondja, hogy ő a középosztályhoz tartozik. (A gyakorlatban ez mindössze annyit jelent, hogy az illető állásban van.) A mai amerikaiak már nem hisznek abban, hogy bárkiből elnök lehet, ha felnőtt, és nagyon is tudatában vannak, annak, hogy irtóztató szakadék választja el egymástól hazájuk leggazdagabb és legszegényebb polgárait. De mégsem adták fel teljesen az egyenlőség illúzióját.

Amerikában óriási a társadalmi mobilitás. Könnyen lehet, hogy a vízvezeték-szerelő fia egyetemi tanár vagy az egyetemi tanár fia vízvezeték-szerelő (különösen abban az esetben, ha a fiú megfigyeli a két foglalkozás közötti jövedelemkülönbség alakulását a tendenciáját).

Más országokban az öröklött gazdagság birtokosai nyugodtan tölthetik életüket látványos semmittevéssel. Amerikában ez nem így van, mert ott azok is úgy tesznek, mintha dolgoznának, akiknek nincs rá szükségük. Akinek nincs valamilyen munkája, nem is létezik. Amerikában gyakran kezdődik a társalgás ezzel a kérdéssel: – Mivel foglalkozik? (Ezt gyakran a "Hová valósi?" kérdés követi.) Egyetlen tilalmas válasz van erre a kérdésre: – Semmivel. Gazdag vagyok.

Amikor Amerikában szóba kerül az "osztály" fogalma, származásnak, viselkedésnek és stílusnak valamiféle laza együttesét értik rajta; az egyéniség minőségét, "első osztályú" voltát, amelynek vajmi kevés köze van a vagyonhoz. Donald Trumpban például, aki igen gazdag, semmi sem "első osztályú", Katherine Hepburn viszont a kisujja hegyéig "első osztályú" egyéniség volt.

Bevándorlók

Minden újabb bevándorlási hullámot ellenségesen fogad az előző hullám. Nieuw Amsterdam (jelenleg New York) hollandusai gyanakvással fogadták a tolakodó angolokat; az angolok bizalmatlanul méregették a németeket, akik nem voltak hajlandók íreket alkalmazni, akik az oroszokkal és a lengyelekkel diszkriminatív módon bántak, akik viszont nem hajlandók a vietnamiakkal egy utcában lakni – és így tovább, a végtelenségig. Aki egyszer bejutott az országba, senki mást nem akar beengedni.

Akár tetszik, akár nem, minden évben több százezer mexikói állampolgár lépi át az Egyesült Államok (szigorúan őrzött és kerítéssel ellátott) déli határát. Mexikó ennek a népességnek a nyomásával éri el azt,

amelyre külföldi kormány eddig még nem tett komoly kísérletet: az Egyesült Államok meghódítását. Amerika nyugati és délnyugati részén a spanyol a nem hivatalos második államnyelv, és itt teljesen természetes, hogy a feliratok és a hivatalos dokumentumok spanyolul tájékoztatják az érdeklődőt. Ha a hivatalnokok azt akarják, hogy a takarítók feltétlen kihordják az irodai hulladékot, a spanyol BASURA szót írják rá a kartondobozokra az angol TRASH (szemét) helyett.

Az én autóm az én váram

A ház és a kert mellett az autó az Amerikai Álm elengedhetetlen kelléke.

Az átlagos amerikai háztartásban 1,8 járművet találunk (147 millió jármű fut a 268 millió lélekszámú országban); minden egyes jármű évente átlagosan tízezer mérföldet tesz meg, átlagosan óránként 59 mérföldes országúti sebességgel. (A járművezetők átlag 75%-a folyamatosan túllépi az óránkénti 55 mérföldes maximális sebességet; aki nem, az éppen meglátott egy rendőrautót...) A legtöbb autót mindennapos munkába járásra használják; az amerikai dolgozó népességnek még 6%-a sem veszi igénybe munkába menet a tömegközlekedést. Az ország csodálatos gyorsforgalmi autópályái közül némelyik a tervezett forgalom háromszorosa bonyolódik le, vagy még annál is nagyobb; ezek az utak naponta kétszer "autóparkolóvá" alakulnak át. San Francisco és Washington D. C. osztozik a legnagyobb forgalmi dugókkal büszkélkedő városnak járó első díjon.

Hiába tudnának az elővárosok lakói olyan helyekre is gyalog menni, amelyek egy kicsit messzebbre vannak a szomszéd háznál, nem hajlandók rá. A gyaloglás amerikaiatlan dolog. Amikor csak lehetséges, az amerikaiak autóval mennek mindenhová, és ha muszáj, inkább várnak, amíg nem találnak parkolóhelyet úti céljuk közvetlen közelében. Gyakran keletkeznek forgalmi dugók a boltok körül köröző autósok miatt, akik mind azt lesik, van-e a bejáráshoz közel szabad parkolóhely.

Minden amerikai kocsit légkondicionált és automata sebességváltóval rendelkezik. A "sebváltós" (kézi sebességváltóval felszerelt) autót nehezebb vezetni, ezért sportosabbnak és férfiasabbnak számít. (Nagyon fárasztó tud lenni, ha az embernek folyton a kuplungot kell taposnia, amikor – sok más amerikaival egyetemben – naponta 30-30 mérföldet vezet le munkába menet és munkából jövet.) Vannak, akik azért vesznek "sebváltókat", hogy a feleségük ne tudja vezetni a kocsit – és gyakran fordítva is előfordul ugyanez.

Az amerikai kocsija nem csupán az amerikai vára; olyan, mint az öltöny vagy a frizura: az egyén a kocsijával mutatja fel egyéniségét a világnak. Az autótulajdonosok olyan kocsit választanak, – a piros Mazda Miatastól a hosszú fekete Mercedesig –, amely tükrözi ezt a megfontolást, majd mindenféle úton-módon tovább "egyénytik" járművüket. Lángnyelveket, csíkokat, erdei jeleneteket festenek a kocsijukra, tükröket, krómozott bigyókat, speciális reflektorokat szerelnek rá; kivénhedt iskolabuszokat zsindelemmel burkolnak, és átalakítják mozgó családi nyaralóvá. (A japán kocsikat lesajnálóan "rizsrakétáknak" vagy "takarékkaszniaknak" csúfolják. Kis európai autóknek tilos országúton közlekedni, mert balesetveszélyesek az autópályán.)

A konvencionális felfogású autósok beérik azzal, hogy a kocsik farára ragasztott matricákon közlik a nyilvánossággal iskolai végzettségüket, politikai meggyőződésüket vagy családi állapotukat: "Yale Egyetem, Jogi Fakultás" vagy "Ha te gazdag vagy, én meg nőtlen vagyok".

De az ilyen motorizált feliratok igazi nagybani előállítói az USA államainak a kormányai, amelyek néhány plusz dollárért megrendelésre készült rendszám táblákkal látják el az autótulajdonosokat. Ezek a "hiúságlegyeztető" rendszámok olyan hat vagy hét számmal, illetve betűvel azonosítják a kocsit, amelyeket az autós maga választhat magának. Ebből a rejtjeles kommunikációnak egészen kifinomult új formája született, amelyben az autósok egymással versengenek, hogy ki a legfineszesebb. Egy dögös lehajtható tetejű sportkocsin például ez a rendszám olvasható: 6UL DV8 (egybeolvasva: sexual deviate, azaz "szexuális deviáns"). A fogorvos kocsiján 2TH DR (tooth doctor, azaz "fogdoktor") vagy MOLAR ("zápfog") áll, az ügyvédén TORTS ("kártérítési jog"). Egy hazafias Chevy furgon közli velünk, hogy H8 4N TRX (egybeolvasva: hate foreign trucks, "gyűlölöm a külföldi teherkocsikat"), míg egyházi tulajdonosra utaló jelzéssel ellátott decens fekete kupék farán INRI olvasható, vagy III XVI, ez utóbbi a bibliai János Könyvének 3,16-ik versére utal. Gyakori a politikai állásfoglalás is, pl. DEM CAR (democrat car, azaz "demokratapárti autó") vagy LEFANT (elephant, azaz "elefánt", a Republikánus Párt jelképe).

A kérelmeket ellenőrzik, nehogy burkolt formában valami obszcenitás kerüljön a rendszámtáblára, de gyakran sikertelenül, ugyanis a legtöbb állami hivatalnok nem beszél nyelveket. Egy polgártársunk a GOV SUX (government sucks, azaz "a kormány szopik") szöveget kérte, de elutasították; erre ő nyilvános formában tiltakozott, mire megkapta a "hiúságlegyezetőjét".

Egyház kontra állam

Amerikában nincs semmiféle hivatalos vallás, leszámítva a szinte mindenkre jellemző Mammon-imádatot és a széles körben elterjedt ájtatos Disney-kultuszt. Az alkotmány tiltja az államvallás bevezetését, és szigorúan elválasztja egymástól a politikai és a vallási szférát. Az iskolai záróünnepélyeken tilos a hangos imádkozás, és karácsonykor nem használhatók fel önkormányzati közpénzek Krisztus születésének képi vagy más formában történő megjelenítésére.

Minden amerikaiak joga van a maga választotta egyház templomába járni. A vallásszabadságba a saját egyház alapításának a joga is beleértődik. Aki csak akar, új vallást alapíthat. A vallás egyébként gyakran igen nagy hasznot hozó üzleti vállalkozás, mert az egyházi intézményeknek nem kell adót fizetniük, és a hozzájuk eljuttatott pénzadományokat az adományozók levonhatják adójukból. Ezek az új egyházak többnyire ilyen neveket viselnek: Egyetemes és Diadalmas Egyház, Az Egyetemes Élet Egyháza vagy Isten Bibliái Talpkő Egyháza. A legbefolyásosabb amerikai alapítású egyház az Utolsónapi Szentek Egyháza Utahban; ők a mormonok, egyházuk több millió hívet számlál, és egyre nő a nagyvilágban.

A Biblia-övezet néven emlegetett, pontosan aligha behatárolható zónában, amely a keleti part délebbre eső szakaszától indul nyugatra, Missouri és Kansas felé, úgy burjánzanak az apró független egyházak, mint a gyapocserjék a mezőn; igehirdetésük a szokványos és közkedvelt témákat variálja: a törzsféjlődés darwini tana szemenszedett hazugság, a hitetlenek pokolra jutnak, a Jóisten minden országok felett Amerikát szereti a legjobban.

Az amerikaiak szeretik azt hinni, hogy a világ nemigen lehet meg nélkük. Ezért aztán időről időre valaki mindig megjósolja a világ végét, amelynek alapja többnyire a Jelenések Könyvének újszerű matematikai értelmezése vagy valamilyen szokatlan csillagászati jelenség. Előfordul, hogy ez a hisztéria tömegesen erőt vesz az embereken, s ezek válnak Igaz Hívökké, hogy leköthessék belépőjegyüket a Végso Nagy Superbowl Döntőre.

Viselkedés

Családi értékek

Különösen a konzervatív politikusok szeretnek mindenfélét összezagynálni a családi értékekről. Ezzel csupán az a baj, hogy a jelek szerint senki sem tudja, pontosan mit is kell érteni rajtuk. A válások és a törvénytelen születések száma igen magas. Homoszexuális párok gyermekeket nevelnek, és egyre több gyermeket fogadnak örökbe, és az amerikaiaknak majdnem egyharmada különben is egyedül él.

A házasság az Egyesült Államokban inkább afféle sorozatos monogámia, semmint társak életre szóló viszonya, legalábbis a nagyvárosokban. A házasságoknak közel ötven százaléka válással végződik. Ez a statisztikai adat persze félrevezető: sokan vannak, akik egymás után kötik az újabb házasságokat (ilyen például az ismert filmszillag, Elizabeth Taylor ismert és ismeretlen férjeinek népes csapatával), míg az amerikai lakosság háromnegyede csupán egyszer házasodik, s úgy él élete végéig. A többiek több hitvessal is megpróbálkoznak, mire az igazit megtalálják. A férfiak közel 10, a nők közel 5 százaléka pedig sohasem köt házasságot.

Amikor az amerikaiak a "család" szót használják, az ún. nukleáris családra gondolnak, amely a mamából, a papából és a kölykökből áll. Hogy az ilyen családi közösségek a nukleáris reaktorok sebességével olvadnak le nullára, ez a kulturális eszményen szemernyit sem változtat.

Az eszményi család másik fontos komponense a nem dolgozó feleség, a gondoskodó és tápláló anya, aki a maga készíttette süteménnyel várja iskolából hazatérő gyermekeit. Az ilyen feleségek – bár még léteznek – menthetetlenül kihalófélben vannak. A 35. és 45. életévük között lévő nőknek több mint nyolcvan százaléka dolgozik, azon egyszerű oknál fogva, hogy szükség van a keresetükre. A gyerekek óvodába járnak, vagy valamelyik rokonnál, esetleg a szomszédoknál vannak napközben. Amikor már elég nagyok, napközis iskolába adják őket. A dolgozó szülők, különösen azok, akiktől a karrierjük nagyon sokat követel, azzal vigasztalják magukat, hogy azt a kevés időt, amit gyerekeikkel töltenek, intenzív, "minőségi" módon használják ki.

A gyerekeket függetlenségre, elővigyázatosságra és önérzetes önbecsülésre nevelik. Az amerikai szülők olyan alázatos tisztelettel bánnak csemetéikkel, amely a legtöbb európai családban egyszerűen elképzelhetetlen: "Gyümikarikát vagy Ropi Robit kérsz a tejbe? Elég a tej? Jó, áttöltöm a macilacis tálkába." A gyerek kultúra – Madárbadár, Dilinyószaurusz és hasonlók képében – elfoglalja az otthont, diktálni kezdi, hogy miről beszéljessen és mit nézzen a televízió a család; az estéket és a hétvégeket a gyerekek tevékenységei uralják. Házi feladat alig van, így a gyerekeknek bőven jut idejük televíziót nézni.

Nehéz és költséges dolog gyerekfelvigyázót találni, mivel a helybeli tinédzserek nyilván mind a McDonald'sben dolgoznak. Így aztán az amerikai szülők magukkal viszik csemetéiket a koktélparkra, a moziba és az esküvőre.

A gyerekeket a lehető legkockázatmentesebb körülmények között nevelik fel. Első biciklijé mellé az amerikai gyerek bukósisakot kap. A kormány folyvást vizsgálja a gyerekjátékokat, hogy nem tehet-e kárt magában a gyerek, ha játszik velük, vagy ha nem a célnak megfelelően használja azokat; rég leáldozott a "Kis kémikus"-kísérletezőkészletek, csúzik és parittyák napja. Az iskolák sportéletében a kevésbé agresszív európai futball felváltotta az amerikai futballt, a biztosítótársaságok szerződési feltételeire tekintettel pedig a nyilvános uszodákban leszerelték az ugrótornyokat.

Közben viszont sokféle autót kapnak a tinédzserek, amint elég nagyok ahhoz, hogy vezessenek; ez többnyire tizenhat éves korukban történik. A biztosítási tételek csillagászati összegre rúgnak, de mivel ezeken a helyeken szinte semmi tömegközlekedés nincs, a mamák mindennap órákat takarítanak meg az idejükből.

Ezekből a dédelgetett és mindentől óvott gyermekekből lesznek a tökéletes amerikaiak – énközpontú, magabiztos, rátermett, vidám fiatalok, akiknek most, hogy szüleik már nincsenek állandóan a sarkukban, nagy kedvük van valami életveszélyes hülyeséget csinálni.

Az örök tinédzser

Sok amerikaiak tizenöt és tizennyolc éves kora között a középiskola volt élete legboldogabb időszaka. A tinédzsereknek nincsenek kötelezettségeik, elkölthető pénzük viszont bőven van, mint ahogy energiájuk is arra, hogy jól érezzék magukat, és mindenféle bajba keveredjenek. Az amerikaiak sohasem nőnek ki a tinédzserséget: később is folyvást kényeztetik magukat, és megpróbálnak kibújni a felelősség és a kötelesség alól – s ez így megy vénember korukig.

Ha az amerikai férfi választhat, leginkább sportsztár szeretne lenni, olyan, mint Michael Jordan, a csodakosaras vagy Joe Montana, a futballszélső. (Az sem baj, hogy ezek az úriemberek igen gazdagok, sőt!...) Hétvégeken az egész országban vasárnapi sportemberek dobálnak kosárra a játszótéren, s azzal áltatják magukat, hogy profi sportoló lehetett volna belőlük, ha nem kellett volna dolgozni és kenyeret keresni.

Az amerikai nők filmsztárok vagy manókenek szeretnének lenni, s ezért kozmetikumok összevásárlásával töltik a hétvégét, mert ezektől a szerektől – úgy hiszik – hasonlítani fognak Paulina Poritzkovára vagy Cindy Crawfordra. Van egy "háztáji" álmuk is: újrafestetnék a vendég-fürdőszobát, csipketerítőt horgolnának a karosszékekre, és házilag "tennének el" paradicsomot literes dunsztosüvegekben. Martha Stewart tévészemélyiség és képesmagazin-tulajdonos vagyont keres azzal, hogy elmagyarázza a nőknek, hogyan kell blúzt vasalni, fejes salátát készíteni a kertben és koszorút fenni szárított virágokból. Valójában egyetlen nő sem vasal blúzt, nem készít fejes salátát, nem fon koszorút. Számukra a maguk bármikor megvalósítható lehetőségeiről való ábrándozás egész napos elfoglaltságot jelent.

Szex

Az amerikaiak tudják, bármilyen jó a szexuális életük, még jobb is lehetne. Kelendősségi listavezetők azok a könyvek, amelyekből megtudhatjuk, hogyan javítsunk szexuális életünk minőségén, s nincs olyan női képes újság, amelyben legalább havonta egyszer meg ne jelenne egy cikk az "Út a jobb szexhez" témáról. Ma már szabad, sőt illő dolog nyíltan beszélni a szexről.

De a nyíltság még nem felszabadultság. Az amerikaiakban mindmáig erős a prűdéria. A legtöbb államban törvény tiltja a nyilvános meztelenkedést, és a strandokon a fürdőzők olyan fürdőruhákat viselnek, amelyek az illendőségnek legalábbis a minimumát kielégítik. Különösen áll ez a férfiakra, akik olyan úszónadrágokat hordanak, amelyekhez háromszor annyi anyag kell, mint egy átlagos európai fürdőnadrághoz. Ritka a topless vagy a nudista strand, és ha valaki melltartó nélkül jelenik meg a mindenki számára nyitott strandon, ezért elvben le kell tartóztatni. (New York Cityben viszont a nők kiharcolták maguknak, hogy ha akarnak, meztelen felsőtesttel utazhassanak a metrón.)

A házasságtörés mindennapos dolog, de a nyilvánosság szigorúan elítéli. Az amerikai kultúra eszménye (amelynek természetesen semmi köze az amerikai kultúra realitásaihoz) a két szűz személy kötötte monogám házasság.

Különösen a politikai élet szereplőitől követelik meg, hogy szigorúan megfeleljenek a házastársi hűségre vonatkozó elvárásoknak. Ezért van az, hogy az amerikai politikusok szexbotrányai nevetségesen szelíd és ártatlan ügyek, ha más országok politikusainak a botrányaival hasonlítjuk össze azokat. Amerikában egyszerűen nem szabad beismerni, hogy házasságtörést követett el az ember, s azt még kevésbé, hogy élvezte is.

Mindezek ellenére az amerikaiak úgy érzik, igazából nem sokat tudnak a nemiségről. A fogamzásgátló eszközök, amelyeket régebben a gyógyszerértári pult alatt rejtettek a patikusok, ma már a benzinkutaktól az újságosbódékig mindenhol kaphatók, de a konzervatív felfogású szülők hosszú ideje ellenzik – vallási alapon –, hogy az iskolákban nyilvános szexuális nevelési programokat vezessenek be. Ezért aztán igen sok amerikai meglepetéssel tapasztalja, hogy valójában miként is zajlik le a fajfenntartás folyamata. Ez a legfőbb oka annak, hogy olyan magas a nem kívánt terhességek száma a tinédzserek körében.

A szex különösen a munkahelyen igen kényes kérdés, mivel itt a szexuális zaklatásnak jószerivel már a látszata is bíróság elé juttathatja az embert. Az autószerelők ma már nem tehetnek ki a műhely falára olyan naptárakat, amelyeken pucér nők fényképei láthatók, s az osztályvezető, aki malac vicceket mesél a titkárnőknek, az állásával, sőt egész jövőendő pályafutásával játszik. De az amerikaiak végre felismerték, hogy a férfiak és a nők egymástól eltérő módon viszonyulnak a nemiséghez, és a tudományos kutatás nemrégiben biológiai alapokra vezette vissza ezt a különbözőséget. Ezért ma már a megtévedt férj így védekezhet: "Nem tehetek róla, drágám. A génjeimben van."

Illem és jó modor

Az amerikaiakat lenyűgözi az illemtudás és a jó modor, részben azért, mert belőlük ez hiányzik. Az elmúlt években számos középosztálybeli apa és anya döbönt rá, hogy gyermekeik nem tudják, hogyan kell használni a villát az ünnepi vagy hivatalos vacsoraasztalnál, sőt – ami igazán megdöböntő – jószerivel azt sem tudják, hogy mi fán terem a villa, mivel gyakorlatilag sohasem használják. Ennek persze az az oka, hogy ezek a gyerekek többnyire gyorsbüfékben étkeznek barátaik társaságában, s szinte sohasem a családi asztalnál, de hát ez a jelen összefüggésben lényegtelen.

Az illemtudás ismét számít valamit: a zsenge korú vademberpalánták jól menő illemtanodákban sajátíthatják el az amerikai módra értelmezett illem és jó modor finom árnyalatait.

Az illemnek persze manapság olyan helyzetekhez kell igazodnia, amelyek eddig elképzelhetetlenek voltak. Hogyan mutassuk be ismerőseinknek a fiunkat és hímnemű párját, akivel közös háztartásban él? Mi a menyasszony mostohaapjának a szerepe és helye az esküvői szertartáson? Bemutathatja-e gyermekeit az elvált asszony új barátjának már az első találkozás alkalmával?

A modortalan és otromba nyilvános viselkedést a mások hogylétével való őszinte törődéssel ötvözik az amerikaiak. Túl hangosan beszélnek, nyitott szájjal esznek, az útkereszteződéseken bevágnak egymás elé, és

habozás nélkül veszik el az utolsó fánkot a tálról. Közben szívesen és bőkezűen adakoznak jótékony célokra, jól bánnak az állatokkal, és törődnek a szegényekkel.

Az amerikaiak modorában és viselkedésében eltérő helyi változatok figyelhetők meg. A New York-i városlakóknak be nem áll a szájuk, de rideg a modoruk, ezért tolakodónak és udvariatlannak tartják őket; a középnyugati államok barátságos vidéki lakója olyan körülményes, hogy félóra is beletelik, mire kiderül, hogy egy darab szappant akar venni.

Dohányzás

Az amerikaiak nagyon nem szeretik, ha dohányzik az ember, s mivel nem szégyenlősek, gyakran kertelés nélkül meg is mondják, hogy mennyire nem szeretik. Az Egyesült Államok egyes részein a dohányzás nem csupán egyéni, hanem társadalmi öngyilkosság is.

A dohányzás ma az osztály-hovatartozás jele, ami a dolgozókat elválasztja a főnökségtől. A vidéki tingli-tangli lebuj búzlik a dohányfüsttől, de a Ritz-Carlton szálló halljában kizárólag német vagy japán turisták vagy dohánykonszernek igazgatósági tagjai dohányoznak, akik épp arról tárgyalnak, hogy mi másba kellene befektetni a cég dohányon szerzett pénzét.

Késésben vagyok!

Mint a Fehér Nyúl az Alice-könyvben, az amerikaiak (különösen a nagyvárosban élők) az idő múlása fölött érzett eszelős szorongástól hajtva rohangálnak egész nap. Ez távolról sem jelenti azt, hogy pontosak. Többnyire elkésnek, különösen, ha gazdag vagy fontos emberek. A nagy hatalmú amerikai féltőn óvja idejét, és csinos összeget számít fel érte. Az ügyvédeknek hatpercenként egységnyit ugrik a tiszteletdíj, és ha egy cég igazgatója – aki évente 80 millió dollárt keres – két-három percig udvariasan cseveg, tudnia kell – mint ahogy tudja is –, hogy dollárezreket dobál ki az ablakon.

Szokások és hagyományok

Ünnepek

Világi hatalom lévén, az Egyesült Államok igencsak bajban van az ünnepnapokkal, mivel az egyházi ünnepek és a szentek napjai nem jelenhetnek meg a nemzet ünnepei között. A kultúra hagyományos ünnepei viszont többnyire vallási jellegűek. Mit tegyen ebben a helyzetben a sokféle vallású emberek világi nemzete?

Amerika népe ezt a problémát úgy oldja meg, hogy két "ágon" helyezi el és tartja meg ünnepeit. Az első "ágon" a hivatalos állami – többnyire hazafias jellegű – ünnepek találhatók: jó tucat ünnepnap, amely fontos személyek vagy nagy horderejű események emlékéhez kapcsolódik. Ezeket majdnem mindig áttolják a naphoz -legközelebb eső hétfőre, s így a hivatalok robotosai Jó néhány háromnapos hétvégéhez jutnak az év során. A bankok bezárnak, munkaszünet van, nincs postai kézbesítés, és a közintézmények is zárva vannak. Amerikában az üzletek karácsony napját kivéve mindig nyitva tartanak.

A legtöbb állami ünnep felvonulásokból, beszédekből és nagy garral reklámozott áruházi kiadásításokból áll. De az amerikai ünnepi évkör három nyári ünnepét – a (hősi halott katonákról való) Emlékezés Napját, július negyedikét (a Függetlenség Napját) és a Munka Napját – a kerti roston sütésnek, a barbecue-nek szentelik. Amerika-szerte mindenhol leporolja a ház ura a grillsütőt, virslit csomagol ki a gyermekeknek, csirkét, marhaszeletet vagy -bordát a felnőtteknek, faszénre orrfacsaróan bűzlő, gyúlékony folyadékot locsol, majd módszeresen szénné égeti a húst, légszennyezést okoz, és gyomorégést szerez magának. Egész nyáron folynak ezek a kedvelt kerti roston sütések, de ezen a három napon kötelező ilyet rendezni.

Július negyedikén az otthoni roston sütési piromániarohamot a kollektív pirotechnikai mutatvány követi. Mindenhol – amennyire a kassza engedi – gazdag és színpompás tűzijátékot rendez a város, és sok család maga is meggyújt néhány "római gyertyát" vagy petárdát. Mivel a tűzijátékszerekre vonatkozó törvények

államonként különbözők, komoly csempészforgalom zajlik ilyenkor, s az engedékenyebb államokból a polgárok testi épségét szigorúbban óvókba áramlik mindenféle érdekes tűzijátékszer.

Az említetteken kívül még jó tucat nem hivatalos ünnepet is megtartanak országszerte. Ezek a vallási élet vagy a tömegkultúra egyes jelenségeihez kapcsolódnak, és a kiskereskedelem, az üdvözlőlapipar, valamint a virágárudák népszerűsítik őket – ilyen a Nemzeti Titkárnap, a Nagyszülők Napja és a Legédesebb Nap, amely hat hónappal Bálint-nap után következik, szombatra esik, és egy chicagói édességboltban találták ki úgy ötven évvel ezelőtt.

Szent Patrik napján minden amerikaiból tiszteletbeli ír lesz, s minden az Ír-sziget színét ölti fel, azaz Zöld lesz, még azok a dolgok is, amelyek rendszerint nem fordulnak elő zöld színű változatban. A kocsmákban zöld sört mérnek, a pékek zöld *bagette*-ket sütnek. Chicago mindenén túltesz, mert ott még a folyót is zöldre festik.

Régi szokás, hogy Szent Patrik napján mindenki lehajt legalább egy pohár szeszes italt valamelyik ír kocsmában; egyébként ezen a napon minden kocsmában ír kocsmásként, mint ahogy minden kocsmában zenész is ír zenész. A nemzet hivatásos alkoholistái egyébként lekicsinylően "műkedvelő előadásnak" nevezik a Szent Patrik-napi tömeges kocaivázzatot.

Legmélyebben Halloween napja kavargatja fel az amerikai lelkiéletet. A nemzeti karakter legjellegzetesebb vonásai – az önmegtagadás, a szélsőséges hitbuzgalom, a paranoia és a pénzvágy – mindenszentek előestéjén, Halloweenkor egységesen ünnepelnek, tobzódhatnak és hoznak üzleti hasznot. A gyerekek és a felnőttek – gyakran a munkahelyükön is – egyaránt jelmez viselnek (előfordul, hogy a repülőgépen boszorkánynak vagy tündérnek öltözött légikisasszonyokkal találkozik az utas). A konzervatív vallásos szülők évről évre megpróbálják kitiltani a Halloween napi kivájt tököket és kísértetjelmezeket az iskolából, mondván, hogy mindez Sátán-imádatra tanítja a gyerekeket. Más szülők megengedik, hogy "csoki vagy ciki" jelszóval mindenhol becsöngessenek – ez a jelszó annyit jelent: ha nem kapok valami édességet a nénitől vagy a bácsitól, WC-papírral szalagozom fel az élőnövényüket –, de félnek a bosszútól, és a csemegét, amit a gyerek begyűjtött, a repülőtéren vagy a rendőrségen röntgennel megvizsgáltatják, hogy nem rejtőzik-e benne idegen tárgy (Ebben a műfajban az "almába rejtett zsiletpenge" rémtörténete tartja magát a legszívósabban.)

Szilveszter más jellegű megaláztatással fenyeget: ha valaki egyedülálló személy, mindenképp partnert kell szereznie erre a napra, mert ez az egész évben legfontosabb randevúzási alkalom. Ha valakinek nincs kivel együtt szilvesztereznie, ez pozitív bizonyíték arra, hogy az illető társasági és szexuális téren egyaránt nemkívánatos személy.

A keleti parton a mulatság fókuszpontjában a New York-i Times Square-en zajló események állnak, amelyeket közvetít a televízió. New York egyébként a hivatalos döntőnk abban, hogy pontosan mikor is múlik el éjfél, és kezdődik el az új esztendő. De mivel az Egyesült Államok területén öt időzóna követi egymást, az újév óránként egyet ugorva szeli át Amerikát, s mire az újév köszöntésére Hawaiiiban megfűjják a papírtrombitákat, az egész ország már mélyen alszik.

Családi összejövetelek

Hálaadás napján, november harmadik csütörtökén a család egymástól távol élő tagjai összegyűlnek a közös asztalnál. A felnőtt fiúk és lányok az ilyenkor óriási forgalommal dacolva megtérnek az ősi fészekbe, ahol túl sokat esznek és isznak, és ott folytatják a veszekedést a család többi tagjával, ahol egy évvel ezelőtt abbahagyták.

A hagyományos hálaadás napi étrend középpontjában a zsemlemorzsával és zsályával töltött, egészben sült pulyka áll. Ehhez társul többek között a cukrozott jamgyökérhalom, tetején bőven megszórva mályvacukor-gombóckákkal, a sült pulyka zaftjával meglocsolott tört burgonya, a főtt burgonya, az *au gratin* burgonya, a süttők, a zselés saláta, a friss saláta, a sült paradicsom, a konzerv zöldbab, a hagymapüré, a kelbimbó, a kukoricakenyér, a zsemle, az áfonyaszósz, a zeller, az olajbogyó, az édes tökpite, az almás pite, a konyakos-vajas édes pogácsa, az indián puding és a fagylalt. A cél: annyit enni, hogy mozogni se tudjon az ember, majd a futballt nézni a tévében rogyásig.

Hagyománya még ennek a napnak, hogy az ember fejet hajt és köszönetet mond mindazért a sokféle adományért, amelyben az élet részesíti. A legtöbb ünneplő persze igazából azért ad némán hálát az égnek, hogy csupán évente egyszer kell együtt lenni a családjával.

Ajándékuhatag

Amerikában minden változást az ember helyzetében és státusában – születésnap, állásváltoztatás, házasságkötés, gyermekáldás – kötelességszerűen megünnepelnek. Az újházas vagy az éppen várandóssá lett fiatalasszonyokat "ajándékuhataggal" ünneplik: ilyenkor a vendégek (hagyományosan mind nőnemű személy) a fiatalasszonyt vagy a kismamát ajándékokkal halmozzák el. Az ajándékok az alkalomtól függően hasznosak (törülközők, elektromos sütőserpenyő) vagy pajzánok (masszírozóolaj, combközt nyitott bugyi).

Nagyobb és jobb

Az amerikaiak számára a méterrendszer merő formalitás vagy még annál is kevesebb: ma is szinte mindent azokkal a megbízható és jól bevált mértékegységekkel mérnek, amelyeket már a francia forradalom előtt használtak.

De vannak mértékegységek, amelyek fontosabbak más mértékegységeknél, s olyan egységeken alapulnak, amelyek a különböző mértékegység-átszámítási táblázatokban nem találhatók meg. Íme, néhány standard amerikai mértékegység:

A kenyérsütő. A huszadik század végére a kenyérsütő átvette a kenyeresdoboz szerepét, háztartási gépként, de standard űrmértékként is, főleg humorosnak szánt megjegyzésekben. ("Kenérsütő nagyságú szúnyogok támadtak ránk.")

A futballpálya. A szabvány méretű amerikaifutballpálya 100 yard hosszú és 160 láb széles (91 x 48 méter). Minden nagyobb sima felületet, például egy repülőgép-anyahajó fedélzetét, a *San Francisco Examiner* kinyomtatásához szükséges papírmennyiséget vagy a Világkereskedelmi Központ területét úgy szokás jellemezni, hogy az "olyan nagy, mint a számú futballpálya".

A New York-i perc. New York Cityben minden gyorsabb, mint máshol, az időt is beleértve. Ennélfogva egy perc New Yorkban sokkal rövidebb egy percnél, sőt szinte nem is több egy pillanatnál. ("Ebben a szent New York-i percben randira vinném Bridget Fondát.")

A szélérő-hűtőfaktor. Nem elég, hogy egy elavult mértékegységrendszerrel mérik a környező levegő hőmérsékletét, az amerikaiak ráadásul feltalálták a szélérő-hűtőfaktort, amely a Fahrenheit-skálán megadott hőfokot a szélsébsésséggel kombinálja, és így olyan számot ad ki, amelyik sokkal jobban imponál mindenkinek, mint a puszta hőfok. Például amikor 32 Fahrenheit-fokos (0°C-os) a levegő hőmérséklete, és óránként tíz mérföld a szél sebessége, a szélérőhűtőfaktor 20 Fahrenheit-fokra zuhan le; ez – legalábbis hangzásra – jóval hidegebb, s aki kimerészkedik a házból, elégedett lehet, hogy ő mennyire edzett és kalandra bátor ember. Nyáron az úgynevezett "kellemességi mutató" lép működésbe, amely a levegő hőmérsékletét és páratartalmát kombinálja egyetlen jelzőszámba; ez a szám pedig minden kétséget kizárólag igazolja, hogy helyes volt a döntés, és nagyon is megérte, amikor tavaly kicseréltettük a légkondicionáló berendezést.

A pénznem. Az amerikai pénzürméket és bankjegyeket kifejezetten azért tervezték, hogy összezavarják velük más nemzetek fiait és leányait. Az érmék közé tartozik a *penny* (az egycentes), a *nickel* (az ötcentes), a *dime* (a tízcentes) és a *quarter* (a huszonötcentes); egyiken sincs számjegyekkel feltüntetve, hogy hány cent az értéke. Az amerikai papírpénz minden címletben zöld, ezenkívül méretre és rajzra egyforma; mindegyiken valamelyik halott amerikai elnök arcása látható. Így aztán a tízdolláros bankjegy szinte ugyanolyan, mint az egydolláros vagy a százdolláros. Mivel a húsdolláros a közforgalomban levő legnagyobb címlet (ez azért van így, hogy – a bűnözésnek elejét veendő – nagyobb összegű készpénzzel fizetni feltűnő és körülményes legyen), az átlag amerikai nem zavarja össze a dolog. Ő egyébként sem fizet készpénzzel, s minden vásárlásához, amely többbe kerül, mint egy Coca-Cola, hitelkártyát használ.

Evés-ivás

Az ember az, amit megeszik

Az amerikaiak rettegve ülnek le minden tál ételhez, mert attól félnek, hogy az kiugrik a tálból, és végez velük, vagy – ami ennél is rosszabb – meghizlalja őket. Az étrend ott van a betegség (különösen a szívbetegség) okozói között, és soha sem tudhatja az ember, hogy melyik falat lehet rá végzetes következményekkel. Gyanús étel a beefsteak ("egy tányér szívroham") és minden magas zsír-, koleszterin- és kalóriasintű, rostanyagban viszont szegény élelmiszer, például a cukor, a vaj, a sajt, a fagylalt, a fehér kenyér vagy minden, amit zsiradékokban sütenek. A *hot dog*ot, mely Amerika alapvető élelmiszere, nemrégiben összefüggésbe hozták a gyermekkori fehérvérűséggel. Még a spenót és a cékla sem mentesülnek, mert sok bennük az oxálsav, amely nagyobb mennyiségben káros a szervezetre. Abban a végeérhetetlen háborúban, amelyet az amerikaiak az örök ifjúságért, a kicsattanó jó egészségért és a jó alakért vívnak, az étel a legfontosabb frontvonal, és a háború első áldozata mindaz, ami ízlik.

Ezt az amerikai étrendmániát a jelek szerint a végtelen sorban egymást követő tudományos vizsgálatok fűtik, amelyek kimutatják, ez vagy az az élelmiszer egészséges vagy ártalmas-e. Amikor az egyik ilyen vizsgálat azt mutatta ki, hogy a nagy mennyiségben fogyasztott zabkorpa csökkenti a koleszterinszintet, s így valószínűleg segít a szívinfarktus megelőzésében, a zab ára az egekbe szökött, és az amerikai szupermarketeket egykettőre elárasztották a zabkorpatartalmú élelmiszerek, közöttük a zabkorpa-csokoládé és a zabkorpasör.

Az amerikaiak mindenféle gusztustalan és rossz ízű dolgot megesznek, ha meg vannak győződve, hogy ettől egészségesek vagy soványak lesznek. Az éttermek külön jelekkel látják el az étlapot, amelyekből megtudhatjuk, hogy a megjelölt étel "jó a szívnek" (kevés benne a koleszterin és a telített zsírsavakat tartalmazó zsiradék), vagy hogy "könnyű" (ez elég pontatlan megjelölés, mert jelentheti azt, hogy a szóban forgó étel kalória- vagy zsírszegény, de nem szükségképpen ez a helyzet). A szupermarketekben polchosszat sorakoznak a "sóban szegény", "kalóriaszegény", "zsírszegény", "koleszterinmentes", "diétás" vagy "-pótló" feliratú élelmiszercikkek. (Az "ízszegény" felirat nem szerepel, mert ez magától értetődik.) Az amerikaiak vakbuzgón vásárolják a szójababból extrudálás útján nyert "szalonna" egyenméretű szeleteit, folyékony halmazállapotú műtojást kis műanyag dobozokban, zsírmentes sajtot, amely újrahasznosított futócipőre emlékeztet, szénsavas üdítőitalokat, amelyeket kiejthetetlen nevű vegyszerekkel ízesítenek, és rostanyagban gazdag kenyeret, amelyet fazúzalékkal tettek "kiadóssá".

Maga az étel kevésbé visszataszító, mint az ételmániás amerikai. Az ilyen ember folyvást arról prédikál, hogy milyen jó hatású az étrend, amelyet éppen követ, és – különösen Kaliforniában – nagyon-nagyon szívesen taglalja, hogy ez vagy az az étrend pontosan miként fejti ki a maga jótékony hatását. Minden beszélgetést ilyesféle megjegyzésekkel tűzdel: "Tudja, hogy ha sok zöldséget eszik, megelőzi a rákot?" "Nem a zsírtól hízik az ember, hanem a szénhidrátoktól." "Tudja, hogy igazából hogyan hizlalják a borjút?"

A tiltott élelmiszerektől – különösen a csokoládétól – ugyanolyan titkos borzongás fogja el az amerikaiakat, mint más kultúrák gyermekeit a szextől. Az amerikai, ha étteremben ebédel, minden kanál csokoládéhab vagy bostoni tejszínes pite elfogyasztásánál kéjesen megremeg a büntudattól. A hizlaló és "bűnös" desszertek az étlapon baljós csengésű nevet kapnak: Ördögkedvence-torta, Csokoládéörület vagy Csokoládéhalál. Így közlik az amerikaiakkal, amit ők már rég tudnak mind: az evés káros az egészségre.

Az amerikai reggeli

A reggeli kitüntetett helyet foglal el az amerikai étkezések között. Az éttermek ajtaján vagy ablakában feliratok hirdetik, hogy itt "délelőtt 11-ig lehet reggelizni", az egész éjjel nyitva tartó éttermekben pedig azt, hogy "reggeli naponta huszonnégy órán át".

A reggeli tájegységek szerint nagyon különbözhet: kukoricapehely hideg tejben, sült szalonna, kávé, zabkása, kolbász, sonka, tojás, fásírhúsos-kukoricakásás pogácsa (ez olyan disznóhúsból készül, amely kolbásznak már alkalmatlan), kétszersült (ez nevével ellentétben az angol puffancsra hasonlít), házi sült krumpli, pirítós kenyér, olajban sült kukoricalisztleptény, juharszirup (a juharfa nedvéből készül), kávé, gofri, marhahúshasé, palacsinta, kávé és kukoricadara.

A kukoricadara tösgyökeres amerikai étel. Kukoricából készül, amelyet vízben áztatnak, majd marólúggal kezelnek, hogy vegyileg eltávolítsák belőle a színnek és a zamatnak az utolsó nyomait is. Amikor a tányérra kerül, fehér és ragacos zabkásának látszik, s nagyjából annyira ízletes, mint a tapétacsiriz, hacsak nem sózzuk meg jó alaposan, rakunk rá bőven vaját, és locsoljuk tocsogósra zafittal (különösen az úgynevezett "véresszemű" zafittal, amely a hús kisütése után maradt zsíros pecsenyeléből és kávéból készül). A déli államok lakói odavannak érte. Az északi államok lakói szerint viszont a déliek a kukoricadara fogyasztása miatt veszítették el a polgárháborút. Valahonnan Marylandból indul az a láthatatlan határvonal, amely két részre osztja az országot: ettől a vonaltól délre a kukoricadarát az élet elengedhetetlen részének tekintik, míg ettől északra tilalom alá esik, mert emberi fogyasztásra alkalmatlannak tartják.

Éttermek

Az amerikai éttermek skálája a feszitelenül közvetlen helyektől az ünnepélyesen merev és előkelő műintézetekig ível. Az előbbiben a pult mögötti felszolgáló így üdvözlő: "Sziasztok, mit esztek?" Az utóbbiban a pincér valóságos beszédet tart: "üdvözlöm önöket! Alennek hívnak. Ma este én fogom önöket kiszolgálni. Felsorolhatom a napi különlegességeinket?" Még az is előfordul, hogy a pincér vagy a pincérnő odaül néhány percre az asztalhoz, hogy kényelmesen megbeszélhessük, miféle finomságokat rejtenek az étlapon olvasható ételnevek. Az étteremben ne essünk kísértésbe: ne mutatkozzunk be, és kerüljük az udvariaskodást és a kedveskedést, mert a személyzet nem várja tőlünk. Az amerikaiak a tolakodó és rámenős felszolgálást szeretik. Vannak éttermek, amelyek pincérek-pincérnők tuskés modoráról híresek; durva és neveletlen viselkedésükkel valósággal vonzzák a mazochista kosztosokat, akikkel mindig tele a hely

A legtipikusabb amerikai éttermekben egyáltalán nincs felszolgálás. 1954-ben Ray Kroc megvásárolta a McDonald testvérek hamburgeres bódéjának jogait, s elkezdte árulni a koncessziót. Ma széles e világban huszonháromezernél is több McDonald'sben évente több száz millió hamburgert adnak el.

A McDonald's-féle recept a következőket tartalmazza: csupán néhány közkedvelt ételből, főleg hamburgerből, sült krumpliból és turmixokból álló, igen szűkös étlap, a munkaerővel kapcsolatos költségek csökkentése az ételek elkészítésének mennyiségileg pontosan meghatározott rutinfeladatokra való bontásával, a mosogatási költségek kiiktatása egyszer használatos csomagolóanyagok alkalmazásával, elérhető árak és szigorú minőségsszabályozás. Mondhatunk bármit a McDonald's-kosztról, egy bizonyos: tökéletesen kiszámítható és megbízható. A Bostonban vásárolt Big Mac megkülönböztethetetlen a Bangkokban vásárolt párjától. Az étel, amit árulnak, oly mértékben szabványos az egész világon, hogy a londoni The Economist évente publikálja a Big Mac-mutatót, amely az egyes országok valutáinak egymáshoz viszonyított vásárlóerejét mutatja be.

Amerikában a legjobb és legkevésbé drága éttermek általában kisebb és független vállalkozások, amelyeket nemrégiben bevándorolt amerikaiak üzemeltetnek. A kambodzsaiak, a kínaiak, a japánok, a salvadoriak és az etiópiaiak mind óhazájuk főztjével egészítik ki az Egyesült Államok amúgy is széldítő gasztronómiai kínálatát. A nagy olvasztótégely néha ezen a téren is bizarr ötvözeteket produkál: kubai-vietnami, mexikói-olasz vagy magyar-portorikói éttermekeket.

Kávét vagy teát?

Az amerikaiak kávé isznak. Teán az ország nagy részén jegelt teát értenek, pontosabban cukrozott jegelt teát, még pontosabban cukrozott citromos jegelt teát. (Minél délebbre utazik az ember, annál több a cukor a teában.)

Ha valaki egy csésze forró teára vágyik, készüljön fel rá, hogy meg kell harcolnia érte. És ha végül előállnak vele, biztos, hogy ihatatlan szörnyűséget tesz elébe a felszolgáló. A tipikus amerikai tea egy bögre, papírpohár vagy fémből készült kannácska, amely forró vizet tartalmaz, s mellette egy filteres teazacskó. Előfordul, hogy a pincér kihoz egy dobozt, amelyben többféle tea van; ilyenkor választhatunk. De megtörténik az is, hogy a teazacskót elfelejti kihozni, és szólni kell neki. Hosszú percek telnek el, mire a konyhában megtalálják a teát. ("Hová tetted azt a zacskó teát, ami megmaradt?" "Hát nem te tetted el?") A teázni kívánó személynek ekkor bele kell tennie a filteres teát a rohamosan hűlő vízbe, majd körbelötyögtetnie, persze csak ha elég meleg még a víz, hogy bármi is kioldódjék a teazacskóból.

Forró teát előre elkészítve sohasem szolgálnak fel; az amerikaiak szerint a vendégnek a tea erejének megadásához való alkotmányos jogát csorbítja, ha odabent az étterem konyhájában közvetlenül öntik a forró vizet a teára.

Alkohol

Az amerikaiak évente fejenként átlagosan 37 gallon (egy amerikai gallon = 3,78 liter) alkoholt fogyasztanak.

Az ország nagy részén (Utah kivételével, mert itt rengeteg az absztinens antialkoholista mormon) törvényes, szabad és elfogadott dolog, ha iszik egyet az ember. Hogy hol és hogyan, ez már más lapra tartozik, mert a szeszes italok forgalmazását és fogyasztását az egyes államok, megyék és városok a maguk körzetében rendeletileg szabályozzák. Vannak helyek, ahol az ember a kocsijával odaállhat egy épülethez, és az ablakon át sört vehet, de ezt a sört hatóságilag tilos a kocsijában meginnia. Máshol komoly erővel őrzött állami üzletek vannak, amelyek csupán munkaidőben tartanak nyitva, és minimális a szeszesital-kínálatuk.

A *root beer* ("gyökérsör"), bár sörnek hívják, nem szeszes ital. A gyömbérsör amerikai megfelelője, szasszafrász-babérgyökérrel és szárcsagyökérrel ízesítik. Maguk az amerikaiak is úgy vannak vele, mint a spenóttal: valahogy megszokták, s idővel – állításuk szerint – megszerették. Más, épebb elméjű nemzetek fiai rá sem bírnak nézni.

A hagyományos amerikai sörnek nincs párja. Nem arról van szó, hogy nem igazán jó; egyszerűen valami egészen más, mint amit Amerikán kívül "sörnek" neveznek és isznak. Ennek egyik oka az éghajlat: az Egyesült Államokban olyan sört készítenek, amelyből sportesemények nézői óriási mennyiségeket fogyasztanak, 90 Fahrenheit-foknál is melegebb (30 Celsius-fok körüli) időben. Ezért kell a sörnek rengeteg vizet tartalmaznia (hogy fogyasztójának legyen mit kiizzadnia) és jéghidegnek lennie (hogy fogyasztója ne kapjon hőgutát). Sajnos, a túlhűtéstől még az a kevés íze is elmegy, amellyel eredetileg talán rendelkezett. Az étrenddel és az egészséggel kapcsolatos összes amerikai aggodalom a *light* (azaz "könnyű") sörben testesül meg; ebben kevesebb a kalória, kevesebb az alkohol, és – ami igazán lenyűgöző teljesítmény – kevesebb az ízanyag, mint a megszokott amerikai sörben.

Ám az elmúlt öt-tíz év során valóságos sörforradalom rázta meg alapjaiban az Egyesült Államok sörfőzési hagyományait. A helyi alkoholtörvények szorítása lazult, s egyes éttermek elkezdhették a maguk sörét főzni, mégpedig a helyszínen, az étterem épületében. Ma már minden magára valamit is adó városban van "házi főzés" söröző. Ennek következtében a sörgyárak száma 1987 óta több mint a kétszeresére nőtt. A fejlődés alkalmi velejárója az olyan sörízlésficam, mint a Christmas Cranberry Lager (Karácsonyi Áfonyasör) vagy a Pumpkin Stout (Sütőtök Porter) – de hát mit tegyünk, ez Amerika.

Kultúra

Bár a magas művészetek léteznek és virágoznak az Egyesült Államokban – többnyire a kormánytól és a különféle jótékony alapítványoktól kapott szubvenciók segítségével –, az ország pulzusa igazából a népszerű populáris kultúra ritmusára lüktet. Amerika, a demokrácia fárosza, olyan kultúrával rendelkezik, amely a néphez tartozik, a nép hozza létre, és a népért van. S ma már minden népért, szerte a világban.

Az amerikai populáris kultúra ugyanis a legnépszerűbb popkultúra, amelyet valaha is kitaláltak. Brazíl és kínai tévékészülékek hangszóróiból a *Dallas* szinkronizált hangja harsog, Madridban a spanyol szenyoriták a McDonald's-ben falatoznak, a thaiföldi taxis Madonna ritmusaira nyomkodja a pedált.

A tengert megkorbácsoltató Xerxész királyhoz hasonlóan a külföldi kormányok időnként útját próbálják állni az amerikai kulturális befolyás áradatának, de a szerencsétlen királyhoz hasonlóan ők is kudarcot vallanak ebbéli igyekezetükben. Az amerikai popkultúra *cunami*-ja, ez a gigászi vihardagály mindent félresöpör az útjából.

Televízió

A televízió egymaga nagyobb kulturális hatással van az amerikai életre, mint minden más együttvéve, s színvonala elismerten a nemzet szellemi szintjének mintegy a "legkisebb közös többszöröse". Több amerikai otthonban van televízió, mint angolucé a házon belül, és az átlagos amerikai gyerek több időt tölt a televízió előtt, mint amennyit a tanteremben.

A televízió külön valóságot teremt; a hír, amely nem jelenik meg a televízióban, olyan esemény híre, ami nem történt meg; viszont "merőben televíziós" eseményekre (például egy tévésorozat kitalált szereplőjének az esküvőjére vagy halálára) országsszerte tömegek reagálnak.

Napközben a műsor egyrészt főleg végetérhetetlen szappanoperákból áll, melyek cselekménye általában házasságtöréseket, betegségeket és baleseteket jár körül, másrészt csevej-műsorokból, amelyek során a házigazda arra ösztökéli a vendéget, hogy olyan bizalmas dolgokat mondjon el önmagáról, amiket épelméjű ember soha nem kívánna a nyilvánosság tudomására hozni.

Az amerikaiak vad mohósága, hogy kapjanak valamit a nagy semmiért cserébe, az esti vetélkedő- és játékműsorokban fokozódik őrjöngéssé. Egy másik esti műsortípus a "belemenős" vizsgálódó riport, amely különböző borzongatóan szenzációs ügyeknek – holttestek gyógyászati és egyéb célra történő ellopásának, a kábítószer-kereskedelemnek vagy a férfiprostituciónak – néz a mélyére. A műfaj legújabb változata a "valóságos" bűnügyi műsor, amikor is a tévések kamerával a kezükben elkísérik az este őrjáratra induló rendőröket, és felveszik a letartóztatásokat.

A televízió akkor ért fel a csúcsra (vagy akkor ért le a mélypontra?), amikor beindult a kábeltelevíziózás, amely ötven csatornára való nézhetetlen zagyvalékkal szerencsétlenti a nézőt. A szakosodott csatornák között ott van az Időjárési Csatorna, ahol huszonnégy órán át figyelik a barométert, és előre jelzik a frontátvonulásokat; a Music Television (MTV, illetve ennek *country* és *soul* utánzatai; a C-Span, amely az Egyesült Államok Kongresszusának üléseiről ad közvetítést (ezt a csatornát tömegek használják altató helyett); valamint a Tárgyalótermi Televízió, amely lehetővé teszi, hogy a nézők úgy üvöltözhessenek a bíróval, mint a szurkolók a játékvezetővel.

A televízió számára jószíval egyáltalán nem léteznek kényes kérdések vagy kerülendő témák. Tessék bekapcsolni a készüléket valamelyik délután: tanúi lehetnek, hogy amerikai férfiak és nők több millió néző szeme láttára és füle hallatára olyasmiket beszélnek meg, mégpedig egyetlen intim részletet sem hagyva érintetlenül, amelyről más országok polgárai nem mernének még a sötétben suttogni sem. Például meghallgathatjuk egy férfi vallomását, akinek szexcsereműtétje volt, mert lesbikusként akart értékes és teljes életet élni; vagy egy asszonyét, akinek a nővére férjétől van gyereke, és szeretne még egyet, hogy a gyereknek testvére legyen (férje erről semmit sem tud, bár hamarosan benne lesz a képben, ha nézi otthon az adást). A csevely-műsorokban mindenféle ember megjelenik: homoszexuális apák, biszexuális apácák, szülőgyilkos gyermekek, s közben időnként hashajtóreklámokat látunk.

Ennek a szégyentelen exhibicionizmusnak a láttán kísértést érez az ember, hogy felsikoltson: "Hát már semmi sem szent?" A válasz természetesen így szól: "Nem, igazság szerint semmi sem szent. Legalábbis a tévében."

Ápolat külső és higiénia

A francia férfi a mája miatt problémázik, a német a bélműködésén. Az amerikai viszont a szőrzetén. Mármint a feje tetején található szőrzetén, azaz a haján. Az amerikai nők egyéb szőrzetüket eltávolítják, még onnan is, ahol másként kilátszana a kedves eufémizmussal "bikínivonalnak" nevezett alsóneműszegély mentén.

Arra a kérdésre, hogy mit vesznek először észre a potenciális-társat jelentő másik emberen, az amerikai férfiak és nők egyöntetűen azt válaszolták: a haját. Az egészséges, jó haj fontosabb, mint az egyetemi végzettség vagy a boldog családi élet.

Az amerikai illatszerboltok polcai roskadoznak a hajápolási cikkektől: vannak itt samponok, kondicionálók, bemosókrémek, gubancoldó sprayk, állandó hajfestékek, ideiglenes hajszínezékek, rögzítőzselék, formálóhabok, hajfényezők, hajhullám-kiengedők, hajhullám-visszaugrasztók és hajlakkok. Ez azt jelenti, hogy az átlagos amerikai fején több vegyi anyag található, mint Bhopalban. Minden amerikai nőnek van

legalább egy hajszárítója, s a legtöbbjének sütővasa és elektromos hajcsavarója, hogy ne is említsük a többi: a beformázó és a kisimító keféket, a rögzítőfésűket, a hajcsatokat, a csíptetőket, a hajpántokat és egyéb fejdíszeket. A férfiaknak szintén van hajszárítójuk, s amelyikük kopaszodik, hajnövésserkentőt használ, parókat vesz, vagy fejbőrének dúsabb szőrzettel borított részéről haját ültetett át a kopaszodó felületre.

A haj nem csupán a személyes, hanem a politikai önkifejezés eszköze is. Az 1960-as években az afrofrizura az afrikai-amerikaiak körében a függetlenség jelvénye volt. A tengerészgyalogságnál az újoncok haját leborotválták, így avatják be őket a katonai életbe; ezért aztán "köcsöglejűnek" nevezik őket, igaz, nem szemtől szembe. A "nagy haj" a nőiesség jelvénye és gyakran a társadalmi osztály-hovatartozás jelzése is. A legrosszabb válságpillanat az amerikai életében, amikor azt kell mondania, hogy "ma rossz a hajam".

Amikor Hillary Rodham Clinton, a *First Lady* új frizurát csináltatott magának, az újságok címlapjára került vele. Maga Clinton elnök pedig országos neveltség tárgya lett, amikor a Los Angeles-i repülőtér kifutópályáján álló repülőgépe fedélzetén nyíratkozott meg – állítólag négyszáz dollárért. A közröhej egyébként a "savanyú a szőlő" tipikus esete volt. Minden amerikai szeretne négyszáz dollárért haját vágatni.

Testszörzet és testszag

A sok szörzet tabu, különösen a hölgyeknél. Az amerikai nők rendszeresen borotválták a lábszárukat és a hónaljukat; meg vannak győződve arról, hogy minden szörös lábú nő leszbikus, aki az Amerikai Életforma vesztére tör.

Az emberi test szaga undorító számukra. Az amerikaiak a kellemes illatokat kedvelik, és nem takarékoskodnak a parfümmel, amikor bepermetezik magukat és személyes holmijaikat. Hónaljukat (melyet Amerikában finomkodva *underarmnak* neveznek) dezodorral kenik, légfrissítőt permeteznek szét otthonukban. Kocsijuk visszapillantó tükrére légfrissítő kockát akasztanak, fürdőszobáikat pedig illatozó toalettpapírral dekorálják.

Mit rejt a fürdőszobaszekrény?

Ha valami elrejtőhelye van az embernek, természetesen nem a fürdőszobaszekrényben tartja. A kandi vendég, miközben kezét mos, már merő megszokásból is kinyitja az ajtaját, és beles a szekrénybe.

Hogy mit láthat odabent? Többnyire:

- Dezodort, mert az amerikaiak jobban izzadnak, mint az európaiak (Amerikában meleg van), s főleg azért, mert többet problémáznak testük szagán.
- Savlekötőt, mert az emésztési zavar az amerikai életforma (és étrend) része.
- Allergiára, homlok- és orrmelléküreg-panaszokra, valamint fejfájásra való gyógyszereket; ezekre különösen a különböző pollenérési időszakokban van szükség.
- Nyugtatókat vagy antidepresszánsokat; ezek arra valók, hogy az amerikai mivoltukkal szükségszerűen velejáró stresszt enyhíthessék.

Szívügyek

A szív elképesztő valami: évente 30 milliószor ver, s életet adó oxigént pumpál szét a szervezetben, miközben sohasem fárad el, és egyetlen napra sem szabadságolja magát. A szív ebben vérbeli amerikainak mutatkozik.

Az amerikaiak törődnek a szívükkel. A szívbetegség a halálokok élvonalában van, s nincs olyan ép ésszel megáldott lény aki ezt valamilyen szinten ne tudatosítaná magában. Az amerikaiak halálosan rettegnék a ráktól, de a szívinfarktustól még ennél is jobban félnek. Az egészségtudatos polgár kerüli azokat a dolgokat, amelyek összefüggésbe hozhatók a szívbetegséggel: nem dohányzik, nem eszik zsíros ételeket, és szinte vallásos buzgalommal veti bele magát a komoly erőfeszítést kívánó testedzésbe, amelyet "gyúrásnak" nevez. Még fel sem kelt a nap, s máris kocogók rajzanak ki az utcára, s a nagyvárosokban mindenfelé kondiklubok és

tornatermek találhatók. A vicc ebben persze az, hogy a kondiklubok tagjai általában autóval mennek a klubba, hogy ott órákat szaladgáljanak egy helyben a taposómalmon.

A szívbetegségtől való félelem többnyire, bár nem kizárólag a férfiakra jellemző. "Mindjárt infarktust kapok!" – ordít rá az amerikai apa tinédzserkorú lányára, aki két zsebkendőből és egy aranyszínű zsinórból rögtönzött öltözékben készül elmenni hazulról. Lánya erre avval vág vissza, hogy lehetetlen pasasokat hoz haza, és nézi, vajon a papának csak a szája jár, vagy komolyan veszi magát, és tényleg infarktust kap. Vannak apák, akik komolyan veszik magukat, mások persze nem.

A szívinfarktustól való félelem sok férfit ösztönöz házastársi hűségre. Elég gyakran megtörténik, hogy valamelyik híres ember olyankor kap infarktust, amikor bizalmas kettesben van egy olyan személlyel, aki nem a felesége. Az ilyen eseteket kísérő hírverés bámulatosan jótékony hatással van az átlagember házasságára.

Persze nem mindenki hagyja abba a dohányzást, az ivást, a beefsteakevést, nem mindenki fog testedzésbe, de azt mindenki tudja, hogy így kellene tennie. Az a viszonylag új keletű felfedezés, hogy naponta egy pohár vörösbor segíthet az infarktus megelőzésében, reménységgel tölti el ezeket az amerikaiakat.

A gyógyászati ellátás és az orvosok

Az amerikaiak részben azért igyekeznek olyan rögeszmésen egészségesek maradni, mert ez sokkal olcsóbb, mint megbetegedni. A gyógyászati ellátás, mint oly sok minden más az Egyesült Államokban, a legjobb, amit megkaphat az ember, de értelemszerűen előbb meg kell hozzá szerezni a pénzt, amiért hozzájuthat. A gyógyászati szolgáltatásokat nyújtó rendszer köz- és magánintézmények kusza szövedéke, amelyet részben magánforrásokból fenntartott, részben állami jogosítványokkal felruházott biztosítási formák bonyolult hálózata finanszíroz. Ezek a biztosítási szisztémák többnyire fedezik a gyógykezelés költségeinek egy részét, de a teljes összeget nem. Sürgősségi eseteken kívül csakis akkor részesülhet gyógykezelésben az ember valamelyik magánkórházban, ha írásos bizonyítékát tudja adni annak, hogy van biztosítása. S még ha van is biztosítása, könnyen megtörténhet, hogy a gyógykezelés (nem kis) költségének húsz százalékát vagy még ennél is többet neki kell kifizetnie. Ennek a végkövetkezménye gyakran az, hogy sok amerikai számára a komolyabb betegség egyenes út a tönkremenéshez.

A költségek részben azért ilyen katasztrofálisan nagyok, mert az orvosok fölött Damoklész kardjaként lebeg a lehetőség, hogy beperelik őket. Az orvost, aki születési defektusos csecsemőt segít a világra, egykettőre utolérheti a végzet: a bíróság őt teszi anyagilag felelőssé a gyermek gondozásáért annak egész élete során, s ez több millió dollárba is kerülhet. Ezen a ponton szól közbe az orvosműhiba-biztosítás, amely minden szülés kórházi költségeit úgy ötszáz dollárral növeli meg.

A jellegzetes orvosi kérdésre: "Melyik a biztosítója?", ügyiratok, kérdőívek és blanketták valóságos örvénylése kezdődik, amely azután csak hónapokkal később és több tucat telefonhívás árán jut nyugvópontra. Ha a páciens nem tud fizetni, átadják egy adósságbehajtó cégnek, mint valami közönséges csalót, aki szándékosan marad adós.

Az amerikaiak a borzongó áhítat, a tisztelet, a cinizmus és a megvetés különös elegyével viszonyulnak az orvosokhoz. Sok vicc tükrözi sajátos helyzetüket és hozzáállásukat. Például: Szent Péter éppen egy újonnan érkező halhatatlan lelket üdvözlő a mennyország kapujában, amikor piros Ferrarijában egy tweedkalapot viselő férfi robog be teljes sebességgel a gyöngyházzsínben játszó kapun. – Hát ez meg kicsoda? – kérdi az új megboldogult. – Ez? A Jóisten. Orvosnak hiszi magát.

Kormányzat és bürokrácia

A kormányzat Amerikában afféle többlépcsős piramis. Legfelül van a szövetségi kormány, amelynek feladatkörét az alkotmány határozza meg. Van továbbá ötven külön állami kormány, amely azokkal a dolgokkal foglalkozik, amelyek nincsenek a szövetségi kormány feladatkörébe rendelve; ilyen például az iskolarendszer, a szeszes ital árusításának és fogyasztásának szabályozása és a járműnyilvántartás. Ezek a

törvények az egyes államokban nagyon különbözőek lehetnek. Például ezért tódulnak a házaspárok abba az államba, ahol a legkönnyebb a válás: Nevadába.

Az államok megyékre tagolódnak, amelyek nagyvárosokra és városi jellegű településekre osztódnak tovább. Ennek az építménynek a legalján találjuk az adózást: sok amerikai állampolgár fizet egyszerre városi, megyei, állami és szövetségi adót, majd megpróbál kijönni abból, ami ezek után megmarad neki.

Az amerikaiak a kormánynak már a gondolatát is gyűlölik. Ez a kormányellenes indulat vezérelte annak idején a gyarmatokat, hogy önállósítsák magukat. "Az a kormány irányít jól, amely a lehető legkevesebbet kormányoz – bölögtatnak bölcsen az amerikaiak, majd hozzáteszik: – A kormány ne üthesse az orrát az én dolgomba." Ez nemes gondolat, már amennyit ér. De van egy kis baj vele: az amerikaiaknak valójában tetszik az, amit a kormány csinál.

Oroszlánként harcolnak ellene, ha valamelyik szenátor öt százalékkal emelni akarja a benzin forgalmi adóját, de madarat lehet fogatni velük, amikor ugyanez a kormány újraaszfaltoztatja a helyi kijárójukat az autópályáról. Nem akarják, hogy a kormány foglalkozzon az ő egészségügyi problémáikkal, vagy hogy orvost válasszon nekik, de igazán nagyra értékelik, ha Jake bácsit; aki Koreában harcolt, veteránként ingyen gyógykezelik a kórházban.

Felépítését tekintve az amerikai nemzeti kormányzatnak három ágazata van: a tőt-vényhozás, a végrehajtás és a törvénykezés. A törvényhozási ágazat kétkamarás törvényhozási forma, amelynek Kongresszus a neve, s a képviselőházból és a szenátusból áll.

A képviselők, akiket két évre választanak, meghatározott körzet képviselői; elvárják tőlük, hogy amíg hivatalban vannak, "csurgassanak" valamit körzetüknek: útépitést kormánypénzen, katonai létesítményeket és hasonlókat. Két szenátor jut minden államra. Nekik sem árt, ha nem üres kézzel látogatnak haza az államukba, de helyileg nincsenek lekötelve, és csupán annyi a gondjuk, hogy hatévenként újraválasztják-e őket.

Az elnök a végrehajtó ágazat feje; ő hagyja jóvá és – legalábbis a látszatok világában – ő helyezi hatályba a törvényhozók által megszavazott törvényeket. A gyakorlatban az elnök és a Kongresszus idejük java részében egymásra hápognak: valamit még a végén el is lehetne érni, ha a másik nem lenne olyan megátalkodottan makacs.

A törvénykezési ágazat a Legfelsőbb Bíróság képében felelős legmagasabb fokon a törvényhozásért. Azaz, ha a Kongresszus és az elnök olyan törvényt hoz, amely sérti az alkotmányt, a Legfelsőbb Bíróság a törvényt semmisnek nyilváníthatja.

Az egész rendszer végtelenül bonyolult és körülményes, ezért gyakorlatilag képtelenség, hogy a rendszer tagjai bármi jóvátehetetlen ostobaságot is elkövethessenek.

Intézményrendszerek

Túlzott derűlátásra vall, ha az amerikaiak művelte dolgokat a "rendszer" szóval illetjük. Például a "gyógyászati ellátás rendszere" kifejezés használata elfedi azt a tényt, hogy a gyógyellátás Amerikában minden, csak nem rendszerezett. Sokan vannak, akik nem engedhetik meg maguknak, hogy orvoshoz forduljanak vagy magán-betegbiztosítást köthessenek. Ugyanígy, a "büntetőbíráskodás rendszere" megjelölés azt sugallja, hogy a bűnözőkkel méltányosan bánnak, és a bíráskodás igazságos, miközben mindenki, akinek dolga volt a bíróságokkal, tudja, ez távolról sem igaz.

Az amerikaiak szükségét érzik, hogy gyakran beszéljenek egymással, ez azzal jár, hogy nekik van a legjobb távbeszélőrendszerük. Az amerikaiak autóimádatának viszont megvolt az a fonák hatása, hogy a közlekedés minden más formája leépült, az átlagos nagyvárosban lassú, kényelmetlen és drága a tömegközlekedés.

Egy másik rendszer viszont jól működik: ez az amerikai autópályarendszer. Amikor a második világháborúban Eisenhower tábornok volt az USA haderőinek parancsnoka az európai hadszíntéren, felfigyelt Hitler *Autobahnjaira*. "Így aztán könnyen lehet mozgatni a hadifelszereléseket az országon belül! Bárcsak Amerikában is ilyen szép nagy utak lennének!" – ábrándozott a tábornok, s amikor elnök lett, tett róla, hogy

ez az ábránd valósággá váljék. Így jött létre az Államközi Autópálya-rendszer, az amerikai kereskedelmi és személyforgalom időközben eléggé elmeszesedett érhalózata.

Kezdetben a család hétvégi autózásra ment, melynek végén behajtottak egy autós étterembe, és csodálatos autójukban ülve költötték el vacsorájukat. Ma más a helyzet: órákig tart, mire az elővárosban lakó mamák átverekszik magukat a szörnyű forgalmon, és gyermekeiket elfuvarozzák a futballedzésről a zongoraórára. Közben a volán mögött ülve bekapnak egy-két szendvicset, de nem örömben: nem tehetnek mást.

Kis tudás: nagyhatalom

Az amerikaiak hisznek abban, hogy egyetemre járni remek gondolat, és jobb állások megszerzésére képesít, persze csak akkor, ha közben nem kell semmit megtanulni.

Az amerikai alsó szintű iskolarendszer a hat évnél fiatalabbak óvodájával kezdődik, utána pedig – tizenkét éves korig – az általános iskola következik. A középfokú oktatás a középiskola alsó és felső tagozatából áll, ide kb. tizenhét éves korukig járnak a fiatalok. Egészen eddig a pontig automatikusan lép felsőbb osztályba a diák: a nagyvárosi központok iskolái például arról híresek (vagy hírhedtek), hogy az ott érettségizett tanulók nem tudnak írni vagy kiszámolni a visszajáró pénzt.

Az államilag fenntartott iskolákat "nyilvános" iskoláknak nevezik, mert ezekbe bárki beiratkozhat; azok az iskolák, ahol fizetni kell az oktatásért, úgynevezett "magániskolák". Az utóbbiakat azok a szülők választják, akik szerint az állami iskolákban nem folyik tisztességes tanítás. A magániskolák színképe széles: az egyetemi tanulmányokra felkészítő elit intézményektől a rasszista vagy vallási-konzervatív csoportok által fenntartott "független" iskolákig ível.

Az egyetemek nyitva állnak minden amerikai fiatal előtt, aki ki tudja fizetni a tandíjat és a szállást-étkezést (mindent összevéve ez a nagyobb egyetemeken ma már több mint huszonkétezer dollár évente); aki eléggé szegény eléggé jó valamelyik sportágban vagy eléggé okos és tehetséges ahhoz, hogy ösztöndíjban részesüljön; és aki a szükséges pénzhez banki kölcsön formájában hozzá tud jutni.

A banki kölcsön egyre gyakoribb, s igen sok diák úgy hagyja el az egyetemet, hogy az egyik kezében a diplomáját tartja, a másikban pedig olyasféle könyvecskét szorongat, amelyben a családi házra felvett jelzálogkölcsön részleteinek a visszafizetését szokták igazolni a bankok.

Az amerikai középiskolások egyharmada folytatja egyetemen a tanulmányait, de legtöbbjük nem nagyon bízik abban, amit az egyetemen tanítanak. Az a helyzet, hogy az amerikai tömegek szemében mindenki gyanús, aki túl sokat tud.

Az amerikaiak nem olvasnak, legfeljebb hébe-hóba egy-egy John Grisham- vagy Robert Ludlum-regényt. És miért is törnék magukat? Az amerikai hivatalnoknak nagyjából egyetlen területen kell igazán otthon lennie, s ez az amerikai futball szabályai.

Bűn és bűnhődés

Az amerikaiak testestül-lelkestül az egyéni szabadságjogok eszméjének az elkötelezettjei: ezeket a szabadságjogokat az ország alkotmánya rögzíti kifejezett formában. Közéjük tartozik a sajtószabadság, a vallásszabadság és a nyilvános gyülekezés joga; a kegyetlen és szokatlan büntetéstől való védelem joga; a fegyvertartás és fegyverviselés joga.

Ősrégi amerikai hagyomány, hogy az eredetileg nagyon jó gondolatot *ad absurdum* viszik. Ez történt ezekkel a jogokkal is, amelyeket az idők folyamán igen változatos formákban értelmeztek. Például az amerikai állampolgár joga, hogy nyilvánosságra hozza az atombomba-készítés során alkalmazott eljárásuk részletes leírását, hogy csirkeáldozatot mutasson be vallási szertartás során, politikai tüntetést szervezzen a nácizmus támogatása mellett, hogy börtöncellájában televíziózhasson, s hogy a katalógusból postai kézbesítéssel megrendelhesse egy Mannlicher-Carcano karabélyt. Ha valaki megpróbálja lábbal tiporni ezeket a jogukat, az amerikai polgár rögtön lármázni kezd, többnyire úgy, hogy pert indít.

Jogásznemzet

Mivel veszteni nagyon amerikaiatlan dolog, ha valami balul üt ki, ez sohasem a hozzá nem értés következménye, s még csak nem is a balszerencse az oka. Az amerikaiak mindig másvalamit vagy másvalakit hibáztatnak a maguk kudarcáért, többnyire azt, ami vagy aki kéznél van: a szüleiket, a kormányt, a hitvesüket, a szomszédaikat. Bármilyen történik, az sohasem az amerikai polgár hibája; így azután minden sikertelenség elegendő alap a pereskedésre. Amikor az amerikai valami (akár egészen jelentéktelen mértékben) kínos helyzetbe kerül, vagy balszerencse éri, első gondolata nem az, hogy "Miként tegyem túl magam a dolog?", hanem az, hogy "Beperelem a rohadékot".

Mivel mindenki másvalakit szeret hibáztatni és "a gatyáját is elperelni tőle", az Egyesült Államok a világ jogászokkal leginkább ellátott nemzete: a 268 milliós lakosságból közel egymillió ember a jogi pályán dolgozik. A *District of Columbia*-ban (a Columbia körzetben, azaz Washingtonban), amely az ország fővárosa, minden tizenkilenc helybélire jut egy jogász. Ez a képtelen helyzet azért állt elő, mert a jogászok hozzák a törvényeket, ők szereznek érvényt nekik, és értelmezik azokat. Az elnök is, a felesége is ügyvéd, a Kongresszusban további négyszáz jogász található, s jogászok ezrei nyüzsgönek a kormányhivatalokban, a rendőrségnél és a médiában.

Számtalan fergeteges mulatságos peres ügy van, például azé a férfié, aki egy New York-i metrószerelvénnyel elé ugrott, majd beperelte a metrót az őt ért sérülésekért; azé az asszonyé, aki beperelte a pennsylvaniai állami lottót, mert nem nyert; vagy a golfozóé, aki beperelte a golfpályát, mert eltalálta a saját visszapattanó golfballját. Az Egyesült Államokban mindenki pereskedhet, s az embernek gyakran az az érzése, hogy mindenki pereskedik is.

Korlátozott felelősség

Az ilyen országban, ahol mindenkit a pereskedés szenvedélye fűt, a gyártók minden módon korlátozni próbálják a maguk garanciális felelősségét az általuk előállított termékekért, például gondosan figyelmeztetik a vásárlót, hogy termékük használata milyen rossz vagy káros hatással lehet rá. Így azután minden terméken vagy eszközön ott van a figyelmeztetést tartalmazó címke. A vidámparkban minden körhintán ott a felirat: HÁNYINGERT OKOZHAT! A szeszes italok, a cigarettamárkák és a mesterséges édesítőszeresek mind tájékoztatják a vevőt, hogy a szóban forgó cikk rákkeltő hatású, és születési defektusokat okozhat. A mosóporon ez áll: NE HASZNÁLJA BELSŐLEG!; a hajszárító figyelmeztet: NE HASZNÁLJA FÜRDŐKÁDBAN VAGY ZUHANYOZÓFÜLKÉBEN!; a kenyérpíró óva int: NE TEGYE FÉMTÁRGYAKRA! Erre az az egyetlen ésszerű magyarázat, hogy az épelméjű amerikaiak mellett létezik ebben az országban egy emberformájú gyíkfajta, és ezek a gyíkok azzal szórakoznak, hogy bedobják rádióikat a fürdővizükbe, és pénzérméket hajigálnak a konyhai robotgép zöldségaprítójába. Szomorú, de ha átfutjuk az átlagos napilapot, máris megerősítve látjuk eme hipotézist.

Bíróság és börtön

Az amerikai alkotmány szellemében a bűnözők elvben ártatlanok, ameddig rájuk nem bizonyították bűnösségüket, joguk van a gyors bírósági eljáráshoz, megtagadhatják a választ azokra a kérdésekre, amelyekre válaszolva önnön bűnösségüket bizonyítanák, s joguk van ügyvéd nyújtotta jogi képviseletre. A gyakorlatban az ártatlanság azt jelenti, hogy "az újságok már elítélték, de a bíróság még nem", a gyors eljárás azt, hogy a "tárgyalás még a vádlott élemedett kori végelgyengülés következtében beállott halála előtt véget ér, hacsak nem volt a vádlott eleve nagyon öreg, mert akkor gyorsabban lezajlik a dolog", az ügyvéd pedig azt, hogy "tessék minden pénzét odaadni ennek a hajszálcíkos öltönyű alaknak".

Mivel a börtön kivételével majdnem minden "kegyetlen és szokatlan büntetésnek" számít, az elítélt bűnözők börtönbe kerülnek. Az Egyesült Államok több mint egymillió polgárát tartják rács mögött, azaz minden százezer emberre több mint hatszáz börtönbüntetését töltő egyed jut. Ez az arányszám nagyobb, mint a világon bárhol másutt. Összehasonlításképp: bármely adott pillanatban százezer ír állampolgárból csupán negyvennégy van éppen lakat alatt; persze a New York Cityben található íreket ebbe nem számítjuk bele.

Az átlag amerikai lassan-lassan ráébred, hogy ez a büntetés-végrehajtási rendszer egyrészt nagyon sokba kerül, másrészt nagyon rossz hatásfokú. De hát senki sem tudja, hogy újabb börtönök építésén kívül mit is lehetne tenni a bűnözés ellen. Ahogy a régi börtönök megtelnek, úgy épülnek az újabb és újabb büntetés-végrehajtó létesítmények, s egyre többen választják tanult hivatásuknak a börtönirányítást. Aki így tesz, biztos lehet a jövőjében. Közben a bűnözés semmit sem csökken.

Amikor az amerikai rendőr letartóztatást foganatosít, felolvassa az úgynevezett "Miranda-figyelmeztetést", amely a *Miranda kontra Arizona állam* ügyről kapta a nevét; ez volt az a per, amelynek során rögzítették, hogy a rendőrök kötelesek ismertetni a letartóztatottakkal a jogaikat. Amikor a letartóztatást foganatosító rendőr őrizetbe veszi a gyanúsítottat, hosszú figyelmeztető szöveget kell felmondania neki, amely így kezdődik: "Joga van hallgatni. Ha feladja a hallgatáshoz való jogát, minden, amit mond, felhasználható és fel is fogják használni ön ellen a bíróságon..."

Ez távolról sem garancia arra, hogy az amerikai rendőrök szőrmentén bánnak az emberrel. Hogy *mennyire* szőrmentén, az javarészt attól függ, hogy az ország melyik részében vagyunk, mennyire súlyos a szóban forgó szabály- vagy törvénsértés, és hogyan viselkedik, illetve kicsoda, milyen etnikumú a vélelmezett elkövető. Ha bizonytalan az ember a dolgában, vagy letartóztatás fenyegeti, a külföldi ismételgesse, hogy "Igen, biztos úr, igen", s közben lengesse európai útlevelét.

Kábítószer fogyasztás

Rengeteg ember szed kábítószert, még a gazdagok is, sőt talán elsősorban ők. A fiatal felnőttek több mint fele bevallja, hogy szívott marihuánát, és majdnem egyötöde, hogy szippantott már kokaint. De továbbra sem illő nyilvánosan beszélni a magunk kábítószer-szenvedélyéről, hacsak nem épp a függőségből van kilábalóban az ember, és a pozitívan befolyásolható fiatalokat igyekszik ráébreszteni a kábítószeresítés veszélyeire.

A legális (azaz receptre kapható) szerek szedése viszont széles körben elterjedt és teljesen bevett dolog. Szokás bizonyos körökben – mielőtt áttérnének más témákra –, hogy a beszélgetőtársak összevetik, melyikük milyen adagban szed antidepresszáns gyógyszereket.

Piff-puff

Az Egyesült Államokban a fegyvertartás ugyanolyan törvényes támogatást élvez, mint a méltányos bírósági tárgyaláshoz való jog. Minden próbálkozás, amely a fegyvertartás szabályozására irányul, közjogi válságot robbant ki, és felháborodott ordibálásra készteti a fegyvertartó állampolgárokat, akik attól félnek, hogy a fegyvernilyántartások és a fegyverrel rendelkezők személyes hátterének a vizsgálata megfosztja őket attól a joguktól, hogy megvédezhessék magukat. Az ország egyik legbefolyásosabb szervezete, a hárommillió tagot számláló Amerikai Lőfegyveres Szövetség minden alkalommal elszántan harcba száll az olyan próbálkozások ellen, amelyek korlátoznák a lőfegyverek szabad árusítását. Érvelésüknek egészen pontos foglalatja a jelszavuk: "Ha a lőfegyvereket törvényen kívül helyezik, kizárólag a törvényenkívülieknek lesz lőfegyverük."

A vadászat mind a mai napig az egyik legkedveltebb időtöltés Amerikában: tizenötmillióan rendelkeznek vadászengedéllyel – az elnököt is beleértve. Ez az igazi férfi szenvedélye, aki hajnalban kel, bekóborolja a dérlepte erdőt, vagy órákig gubbaszt a jéghideg vadkacsalesen, majd visszatér a vadászkunyhóba, és jól leissza magát.

Az amerikai otthonok úgy ötven százalékában található egy lőfegyver a ház valamelyik zugában, és hatvan-hatvanöt millió lőfegyver van magánkézben.

A legtöbb ilyen fegyver töménytisztelő állampolgárok tulajdonában van, akik elővigyázatosan bánnak fegyverükkel. De még ezek a törvényesen birtokolt lőfegyverek is közel negyvenezer amerikai halálát okozzák évente. Ez persze nem azt jelenti, hogy az amerikaiak azzal töltik az idejüket, hogy vaktában egymásra lövöldöznek. Ugyanis többnyire saját magukat lövik agyon (a lőfegyverek okozta haláleseteknek több mint a fele öngyilkosság), vagy ha nem magukat, hát a házastársukat. Ezeket az otthon tartott fegyvereket gyakran megtalálják a gyerekek, és játszanak velük, nemritkán végzetes következménnyel. Felvetődött, hogy – a szexuális nevelés mintájára – lőfegyverre nevelésre is szükség lenne az iskolákban.

Néhány évvel ezelőtt egy játékgyár a piacra dobta Super Soaker (Szuperspricni) nevezű vízpisztolyát, amely ötven láb (tizenöt méter) távolságra elhatoló, erős vízsugarat lő ki. Néhány tinédzser, aki ezzel a vízpisztollyal játszott, hajba kapott, és az egyik megsérült. A városi hatóságok a vízpisztolyok forgalmazásának szabályozására tettek javaslatot, hogy megelőzzék az ilyen baleseteket. Arra persze álmukban sem gondoltak volna, hogy ugyanígy szabályozzák azoknak a pisztolyoknak a forgalmazását, amelyekből igazi golyókat lehet kilőni.

Üzlet és munka

Henry Ford nem az autót találta fel, hanem valami még ennél is jobbat, ennél is amerikaibbat. Olcsó autókat csinált, olyan olcsókat, hogy minden családnak futotta egyre. Piaci filozófiáját így foglalta össze: "Bármilyen színben vehetnek tőlem autót, amennyiben ez a szín a fekete."

Ma az amerikaiak választani akarnak – színt, stílust, vételárat és kiegészítőket. A sikeres üzletemberek "a piac réseiben megbújó igények megcélzásáról", a "piacon oldalvást történő terjeszkedésről" beszélnek, azaz a piac egyre egyedibb igényű szegmenseinek kínálnak egyre több választási lehetőséget. Az autóvásárlók ma már akár fémspénkéket vagy tűzoltókocsi-vörös autót is választhatnak, a belső borítás ehhez illő színével.

Az üzleti eszmék amerikai netovábbja persze a koncesszió: eladni egy korábban sikerre vitt üzleti képletet másoknak, akik maguk is üzleti vállalkozásba kívánnak fogni. Ennek az a következménye, hogy a kiskereskedelem egyre inkább homogenizálódik: a Pizza Hut felzabál minden más éttermet, a bevásárlóközpontokat mindenhol elfoglalja a The Gap és a Victoria's Secret (ezen utóbbi üzlethálózat ellenállhatatlan fodros-habos női fehérneműket árul). Az amerikaiaknak a vérében van, hogy átvegyenek egy máris sikeres ötletet, javítsanak rajta, majd versenyre keljenek az eredetivel. Ez a változatosság illúzióját kelti. A bevásárlóközpontokban mindenhol ugyanazok az üzletek találhatók, minden áruházban ugyanazokat a cikkeket lehet kapni, s ha közelebbről megnézzük, az is kiderül, a termékek mind ugyanazokból az alapanyagokból készülnek. Így azután az amerikaiaknak óriási a választási szabadságuk, de csupán olyan lehetőségek között választhatnak, amelyek lényegében megkülönböztethetetlenek egymástól.

A munkahelyen

A munka az amerikaiak szerint akkor jó, ha élvezetes, érdekes és – ha ez lehetséges egyáltalán – szórakoztató. A játék viszont akkor az igazi, ha odaadást, kitartást, tudást és erőfeszítést kíván. Nem csoda hát, ha az amerikaiak zavartak és tanácstalanok. Ha a munka értelme a siker, a játék értelme pedig a győzelem, akkor hol a különbség?

Ezért érik be a tanácstalan amerikaiak azzal a földhözragadt meghatározással, hogy munka az, amivel pénzt keres az ember, a játék pedig az, amiből semmi anyagi haszon nem származik. Ez a zavar a munkahelyi öltözködésben és az ottani emberi kapcsolatokban is megmutatkozik. A pincérek fekete nyakkendőt viselnek, miközben szoftvermilliárdosok rövidnadrágban és ostoba feliratokkal ellátott trikókban feszítenek.

A minden más országnál amúgy is fesztelenebb Amerikában a munkahelyeken egyre lazább a modor. Számos cégnél tartanak havonta egyszer vagy kétszer "topis" napot, amikor az alkalmazottak farmerban, tornacipőben és trikóban jelennek meg a hivatalban – azaz hétféle szabadidő-ruházatukat viselik a munkahelyen. Vannak szakmák – ilyen például a reklámszakma –, amelyekben a szakemberek mindig "topisak", mert így is bizonyítják, mennyire kreatívak.

Az amerikaiaknál eléggé elmosódik a barátot és a kollégát elválasztó határvonal. A munkahelyen mindenki mindenkire keresztnévén szólít, s ez alól legfeljebb a cég vezérigazgatója a kivétel. A dolgozók rendszeresen megtárgyalják egymás magánügyeit, elmondják kollégáiknak, hogy milyen új vásárlásokat eszközöltek, hogy mi baja van a gyereknek, s hogy milyen tehervényesen halad a házassági terápiájuk.

Az amerikai nagyvállalatok csak növelik a zavart, amikor üzletfeleiket a legkülönbözőbb munkaidőn kívüli rendezvényekre hívják meg. Legrosszabb a helyzet Washington D. C.-ben, ahol a kongresszusi képviselők naponta átlag három-négy koktélos fogadásra, nyilvános előadásra, jótékonysági rendezvényre,

adománygyűjtő vacsorára és hasonlókra kapnak meghívást; ilyen alkalmakon a háziasszonyt és a vendéglátást nem aszerint értékelik, hogy mennyire érezték jól magukat a meghívottak, hanem aszerint, hogy kik azok, akik egyáltalán megjelentek közülük. Tragikus csapás, amikor az Össz-Karib Erőforrás-kezelő Igazgatóság altitkárhelyettese észleli, hogy a kormányváltás óta elmaradnak a meghívások, mert az állásával együtt a társadalmi rangját is elveszítette.

A keleti és a nyugati parton élő amerikaiaknak egészen különböző az üzleti stílusuk. A keleti parton az a fő cél, hogy az emberről azt higgyék, többet már nem is bírna dolgozni. Például New Yorkban és Washingtonban – különösen jogi és könyvkiadói területen – az alkalmazottak órákig bent maradnak munkaidő után, és a hétvégén is bemennek dolgozni. Los Angelesben viszont az a fő cél, hogy az emberről azt higgyék, egyáltalán nem dolgozik: fürdőruhás vállalati igazgatók százmilliókat érő ügyleteket tárgyalnak le az úszómedence szélén. Egyik parton sem végeznek több tényleges munkát, mint a másikon. Los Angelesben rendre készülnek a filmek és a televíziós műsorok, New Yorkban egy percig sem pihen a tőzsde, és folyik a munka az országos nagyvállalatok igazgatósági központjaiban, de közben mindkét parton önelégülten mutogatnak a másokra: "Tetszik látni? Mi nem dolgozzuk halálra magunkat/mi nem pocskoljuk el az időt a tengerparti strandon, mint azok ott a keleti/nyugati parton."

Nyelv és gondolkodás

Az amerikaiak beszéde egyenes beszéd. Megmondják az igazat, még akkor is, ha az adott helyzetben ez nem éppen a legjobb megoldás. A nyelvi csalafintaság, a burkolt célzás és az ironikus kifejezésforma, amelyben más nemzetek örömeiket lelik, mind zavarba hozza az amerikaiakat, akik "egy az egyben" veszik mások állításait, mérlegelik az állítások igazságát, s elvetik, ha nem értenek valamit. Ők nevén nevezik a dolgokat, az ázó náluk ázó (vagy esetleg "egyéni kézi erővel működtetett talajmozgató berendezés", ha kormányhivatalnok az illető amerikai), s a bonyolultabb metaforákba beletörik a bicskájuk.

Az amerikaiak szeretnek mindent "megszerelni", azon vannak, hogy a dolgok jobban működjenek, mint eredetileg, készséggel fogadják be azokat, akik esetleg kívül maradnának, és gondosan kerülnek a tagadó és elutasító értelmű állításokat. Mindez azzal jár, hogy a beszélt angol nyelvet is voltaképpen asszimilációs feladatnak tekintik. A nyelvet a bevándorlók anyanyelvéből származó szavakkal egészítették ki (ilyen szó például a *schmuck*, amely ellenszenves és nem egészen tisztességes személyt jelent), meglevő szavak egybeolvasztásával hoztak létre új szavakat (például a *brunch*, mely a "reggeli" jelentésű *breakfast* elejét és az "ebéd" értelmű *lunch* szó végét ötvözi), vagy egy kifejezés rövidített formáját alkalmazták olyasvalamire, amihez az eredeti kifejezés jelentésének csupán igen távoli köze van (így lett az "atomfegyver" értelmű *nuclear weapon*-ból *nuke*, amely új, igei jelentésében a mikrohullámú sütőben történő sütést vagy ételmelegítést jelöli). Az amerikaiak odavannak az új szavakért: napról napra újabb és újabb főneveket, igéket és mellékneveket vesznek használatba. Egyúttal agyonhasználják őket; aki hallotta már, hogy egy üzleti munkaértekezleten hányszor fordul elő például az *empowerment* (kb. "a szükséges jogkörrel és eszközökkel való ellátás") szó, tanúsíthatja, hogy ez a helyzet.

Legyen ige minden főnév

Az Egyesült Államokban a főnevek teljes egyenjogúságot élveznek az igékkel, s bármikor betölthetik helyüket. Az angol nyelvet jól ismerők számára ezt néhány példával mutatjuk be. – *We're trialing that now* – mondja a cég szóvivő asszonya, s közben a "próba", "kipróbálás" jelentésű *trial* főnevet használja igeeként. – *It's impacted our options* – magyarázza az üzletember, hogy miért akadozik az új üzleti vállalkozása, s a "hatás" értelmű *impact* főnevet alkalmazza igei szerepben. – *Let me caveat that for you* – használta az "óvás" jelentésű *caveat* főnevet igeeként Al Haig, a Fehér Ház hivatalvezetője a nixoni időszakban. Kaliforniai egyetemisták annak idején így noszogatták egymást: – *Don't Bogart that joint!* – azaz: "Add tovább, és ne felejtse a szádban Humphrey Bogart módjára a marihuánás cigarettát!" Az ige a mozgás és a cselekvés szavai, ezért sokkal szebb és jobb szavak, mint a megállapodott és mozdulatlan főnevek. Az amerikaiak egymással felcserélhetően használják őket, mivel egyébként sem tudják, hogy melyik szó milyen szófajú.

Szleng

Az amerikai idiómák színesek, változatosak és szeszélyesek; ez különösen áll a sport nyelvéből vett kifejezésekre.

Az amerikai szleng javarészt sportnyelvi eredetű: a *doing an end run* (az európai futballban kb. "lesre játszik") azt jelenti, hogy "kijátssza a hatóságot", a *striking out* (kb. "mellé lő") azt, hogy "kudarcot vall valamivel", s a könnyen elvégezhető munkát azért vállaljuk, mert az *slam dunk* (kb. "potyagól"). Ha viszont magáról a sportról beszélünk, ehhez csupán minimális hozzáértésre van szükség. Az a kérdés, hogy "Ki a favoritod a nagy mérkőzésre?", mindig beválik, de különösen január első felében, mint ahogy ez is, amit a kérdéshez fűzünk: "És a Dodgers/Steelers/Bulletts /Broncos/Yankees/Bears/Falcons/Eagles/Red Sox?" A meccs után olyasmiket szokás mondani, hogy "Ha engem kérdezel, hát volt egypár nagyon fura indítás", vagy hogy: "A jó csapat megcsinálja magának a szerencséjét." Ezek a megjegyzések minden sportág esetében beválnak, talán a sakk és a bridzs kivételével.

Politikai korrektség

A faji, vallási vagy nemi alapon történő megkülönböztetés szinte minden helyzetben szigorúan tilos. A kizárólag férfiakkól vagy fehérekből álló klubok mind kártyavárként dőltek össze, amint megcsapta őket az ellenük kilátásba helyezett törvényes eljárás előszele. Ráadásul a kisebbségeknek és a nőknek pénzük is van, s minden szervezet az olyan tagokat szereti, akiknek futja a rendszeres tagdíjfizetésre.

Nagyon sok olyan szó van, amelyről a politikai korrektség szellemében azt tartják, érdemtelenül bitorolja helyét az angol nyelvben. A legrosszabb szó, melyet semmilyen körülmények között sem szabad használni, az az "n"-nel kezdődő szó, amely egy bizonyos fajhoz tartozó amerikai egyént jelöl; ő egyébként – ellentétben a többi amerikaival – használhatja ezt a szót.

Az utóbbi időkben százszámra kerültek forgalomba a legkülönbözőbb eufemizmusok, a szépítő és enyhítő kifejezések, hogy kiszorítsák a politikailag nem korrekt szókészletet a nyelvhasználatból. A mozgáskorlátozott személy ma "mobilitáshiányos", a vak "gyengült vizualitású", a gyenge szellemi képességű pedig "tudásalap-hiányos". Ma már nem házi kedvenceket tartunk, hanem "állattársaink" vannak. Mint ahogy a természetünk sem alacsony, és kövérek sem vagyunk, hanem "vertikális kihívásosak" és "személyileg méretesek". Senkinek sincs testi hibája vagy szellemi fogyatékosága; ehelyett "hiányfaktoros".

Az amerikai angol nyelvet átítatja a mindenáron való pozitív érzés és beállítódás. Akit egy paraszthajszál választott el a haláltól, de végül életben maradt, annak "életigenlő élményben" volt része. Azok a részvények, amelyeknek az árfolyama értékük felére zuhan, nem vesztő, hanem "éppen nem teljesítő" részvények. Ha valaki megpályáz egy állást, és nem kapja meg, az "kiszektálódott". A folyvást a hetedik mennyországban lévő üzleti nyelv számára minden probléma "kihívás", minden tömeges alkalmazott

elbocsátás a cég "pozitív átméretezése". Az ingatlankereskedelmet valamiféle agyalágyultan vigyorgó kedélyesség járja át: itt a "kedves kis családi ház" bel tere kisebb egy frizsiderénél, a "vidékiek hangulat" pedig azt jelenti, hogy kilométerekre-e nem találni egyetlen üzletet sem a környéken. A Disney-parkok valóságos melegágyai ennek a rendíthetetlen derűnek, az élénk és jól ápolt alkalmazottak mást sem csinálnak, mint mosolyognak – de azt szakmáiban.

Ez a túlradó jókedv gyakran lehangolja a külföldi látogatót, aki egy visszafogottabb nemzet gyermeke. Pontosabban: "attitűdpozitivitás-redukciót" vált ki benne.